

Mabillonio procurato, constat. Legite, inquit in priori ad Rom. Eccl. cardinales, si placet, librum Petri Abælardi, quem dicit Theologia; ad manum est enim, cum, sicut gloriatur, a pluribus lectitetur in curia: et videte qualia ibi de sancta Trinitate dicantur, de genitura Filii et de processione Spiritus sancti et alia innumera, catholicis prorsus auribus et mentibus dissueta. Legite et alium quem dicunt sententiarum ejus, nec non et illum qui inscribitur: Scito te ipsum, et animadvertite quanta et ipsi silvescant segete sacrilegiorum atque errorum: quid sentiat de anima Christi, de persona Christi, de descensu Christi ad inferos, de sacramento altaris, de potestate ligandi atque solvendi, de originali peccato, de concupiscentia, de peccato delectationis, de peccato infirmitatis, de peccato ignorantia, de opere peccati, de voluntate peccandi, etc. Ubi vides quid Bernardus, maxime in hoc Abælardi libro: Scito te ipsum, reprehenderit.

Clarius et uberius Bernardus sententiam suam exponit in Capitulis Hæresum Petri Abælardi, quod Opusculum undecimum est in tomo II Operum S. Bernardi, ad quæ tamen in Admonitione prævia notat Mabillonius, ex capitulis errorum Abælardo imputatis quædam in vulgatis ejus operibus desiderari. Unde nonnulli, ait, occasionem arripiunt insimulandi Bernardum, quasi Abælardo falsos errores affinxerit et cum larvis atque umbris dimicaverit. At constat plerisque etiam in vulgatis scriptis errores deprehendi, ut suis locis ostendemus, et si qua amplius non exstant, ea quondam in ipso Abælardo legisse Guillelmum S. Theoderici, Ganfridum, et abbatem illum anonymum, Abælardi quondam discipulum, qui et præceptoris sui doctrinam callebat, et verba ipsa refert, uti et Guillelmus, tum ex Apologia, tum ex Theologia Abælardi, quæ in editis non comparent. Et certe Abælardus ipse in libro secundo Commentarii super Epistolam ad Romanos pag. 554, quædam in Theologia sua tractanda reservat, de quibus nulla mentio est impressis, quæ sic desinant: cætera desunt, ut appareat Theologiam in editis mutilam esse. Itaque male omnino merentur de religione Christiana necdum de Bernardo qui, ut Abælardum absolvant, Bernardum cæco, ut aiunt, zelo impulsus fuisse criminantur. Ita Mabillonius, Abælardi libro: Scito te ipsum, nonnumquam in lucem protracto. Verum eo nunc a nobis e membræneo codice Emmerammensi, qui sexcentorum circiter annorum est, edito, tanta necessitas non est se in salvanda Bernardi fide torquendi. Capitula enim errorum Abælardo imputatorum, quæ in aliis ejusdem operibus desiderantur et mores spectant, totidem fere verbis in libro: Scito te ipsum, potissimum contineri vel capitulorum summaria inspicienti patebit. Cæterum num adeo male Abælardus de peccato ignorantia, de suggestionem, delectationem et consensu, etc., docuerit, ut S. Bernardo visum fuit in Capitulo errorum eidem imputatorum XI et XIII aliis dijudicandum relinquimus. Certe passim in hodiernis scholis traditur inadvententiam militiam ac ignorantiam invincibilem a formali peccato excusare, quo amplius forte Abælardus noluit. Sed quidquid demum Abælardus scripserit senseritque, illud omnino liquidum est eum hæreticum fuisse nunquam, ut cujus hæc verba in Apologia sint: Scripsi forte aliqua per errorem, quæ non oportuit; sed Deum testem et judicem in animam meam invoco, quia in his, de quibus accusor, nil per malitiam aut superbiam præsumpsi. Ad quæ verba Abælardi miramur Mabillonium, virum alias æquissimum, hæc observasse: Esto itaque malitiam atque etiam hæresim ab eo removere liceat; at errores saltem aliquos, vocum novarum studium, levitatem, forsitan etiam superbiam et contentionum pruriginem in eo dissimulare non licet. Sane si Abælardo Deum testem et judicem in animam suam invocanti, quis in his de quibus accusabatur nil per malitiam aut superbiam præsumpserit, fidem non habemus, eccui tandem habebimus? Idem nuper advertit doctissimus Martenus tom. V Thesauri Novi Anecd., in Observationibus præviis ad Theologiam Christianam, ubi si quid Abælardum excusare possit, illud præsertim esse existimat, quod scripta sua peritiorum ac proinde ipsius Ecclesie judicio subjecisse videtur. Nam in libro tertio ita Petrus disseverere testatur: Quidquid itaque de hac altissima philosophia disseremus, umbram non veritatem esse profitemur et quasi similitudinem quamdam, non rem. Quid rerum sit noverit Dominus; quid autem verisimile ac maxime philosophicis consentaneum rationibus, quibus impelitur, dicturum me arbitror. In quo quidem si culpis meis exigentibus a catholica, quod absit! exorbitavero intelligentia vel locutione, ignoscet ille mihi qui ex intentione opera dijudicat, parato semper ad omnem satisfactionem de maledictis vel corrigendis et dolendis, cum quis fidelium vel virtute rationis vel auctoritate Scripturæ correxerit. Quæ Abælardi verba certe alia omnia, quam obfirmatum in errore animum et pertinaciam, quæ sola hæreticum faciunt, significant. Neque tamen quisquam propterea existimet nos omnium errorum vitiorumque Petri defensionem aut purgationem hic voluisse instituire. Vitia Abælardi vel ex propria ejusdem Apologia certiora sunt, quam ut excusari aut tegi possint. Verum nec id dissimulandum est, eum ferventioris ætatis et vivacioris ingenii errata monachum Cluniacensem Ord. S. Bened. factum, særia demum poenitentia diluisse.

PETRI ABÆLARDI

ETHICÆ

SEU

LIBER DICTUS SCITO TE IPSUM.

(Ex cod. ms. imperialis monasterii S. Emmerammi Ratisbon. ord. S. Ben. eruit R. D. P. Benedictus Bonetus, Benedictinus Mellicensis; edidit D. Bern. Pezsius *Thes. Anecd.*, III, 11, 626.)

PROLOGUS.

Mores dicimus animi vitia vel virtutes quæ nos ad mala vel bona opera pronos efficiunt. Sunt au-

A tem vitia seu bona non tantum animi, sed etiam corporis; ut debilitas corporis vel fortitudo quam vires appellamus; pigredo vel velocitas, claudicatio

vel rectitudo, cæcitas vel visio. Unde ad differentiam talium cum dicimus : *vitia*, præmisimus : *animi*. Hæc autem vitia, scilicet animi, contraria sunt virtutibus, ut injustitia justitiæ, ignavia constantiæ, intemperantia temperantiæ.

CAP. I. De vitio animi quod ad mores pertinet.

Sunt autem animi quoque nonnulla vitia seu bona, quæ a moribus sejuncta sunt; nec vitam humanam vituperio vel laude dignam efficiunt, ut hebetudo animi vel velocitas ingenii; obliviosum vel memorem esse, ignorantia vel scientia. Quæ quidem omnia cum æque reprobis ut bonis eveniant, nihil ad morum compositionem pertinent nec turpem vel honestam efficiunt vitam. Unde bene, cum superius præmissemus : *animi vitia*, ad exclusionem talium subjunximus : *quæ ad mala opera pronos efficiunt*, id est voluntatem inclinanti ad aliquid, quod minime convenit fieri vel dimitti.

CAP. II. Quid distet inter peccatum et vitium inclinans ad malum?

Non est autem hujusmodi animi vitium idem quod peccatum, nec peccatum idem quod actio mala. Verbi gratia iracundum esse, hoc est pronum vel facilem a. . . ræ perturbationem, vitium est et mentem inclinat ad aliquid impetuosæ et irrationabiliter gerendum, quod minime convenit. Hoc autem vitium in anima est, ut videlicet sit ad irascendum, etiam cum non movetur ad iram : sicut claudicatio, unde claudus dicitur homo, in ipso est quando etiam non ambulat claudicando, quia vitium adest etiam cum actio deest. Sic et multos ad luxuriam sicut ad iram natura ipsa vel complexio corporis pronos efficit; nec tamen in ipso hoc peccant quia tales sunt, sed pugnæ materiam ex hoc habent, ut per temperantiæ virtutem de se ipsis triumphantes coronam percipiant juxta illud Salomonis : *Melior est patiens viro forti, et qui dominatur animo suo expugnatore urbium* (Prov. xvi, 32). Non enim religio ab homine vinci, sed a vitio turpe existimat. Illud quippe bonorum quoque hominum est; in hoc a nobis declinamus. Hanc nobis victoriam commendans Apostolus, ait : *Non coronabitur quis, nisi legitime certaverit* (II Tim. ii, 5). *Certaverit*, inquam, non tam hominibus quam vitiis resistendo, ne nos videlicet in consensum pertrahant pravum : quæ, etsi homines cessent impugnare, nos non cessant, ut tanto periculosior eorum pugna sit quanto frequentior, et tanto victoria clarior quanto difficilior. Homines vero quantumcunque prævaleant, nihil vitæ nostræ turpitudinis ingerunt, nisi cum more vitiorum et, quasi nobis in vitia conversis, turpi nos consensu subjiciunt. Illis corpori dominantibus, dum liber animus fuerit, nihil de vera libertate periclitatur, nihil obscenæ servitutis incurritur. Non enim homini servire, sed vitio turpe est; nec corporalis servitus, sed vitiorum subjectio animam deturpat; quidquid enim bonis pariter et malis commune est nihil ad virtutem vel vitium refert.

CAP. III. Quid sit animi vitium et quid proprie dicatur peccatum?

Vitium itaque est quo ad peccandum proni efficiamur, hoc est inclinamur ad consentiendum ei quod non convenit, ut illud scilicet faciamus aut dimittamus. Hunc vero consensum proprie peccatum nominamus; hoc est culpam animæ, qua damnationem meretur vel apud Deum rea statuitur. Quid est enim iste consensus, nisi Dei contemptus et offensa ipsius? Non enim Deus ex damno, sed ex contemptu offendi potest. Ipse quippe est summa illa potestas quæ damno aliquo non minuitur, sed contemptum sui ulciscitur. Peccatum itaque nostrum contemptus Creatoris est et peccare est Creatorem contemnere, hoc est id nequaquam facere propter ipsum, quod credimus propter ipsum a nobis esse faciendum; vel non dimittere propter ipsum quod credimus esse dimittendum. Cum itaque peccatum diffinimus abnegative, dicentes scilicet : *non facere*, vel *non dimittere quod convenit*, patenter ostendimus nullam esse substantiam peccati, quod in *Non esse* potius quam *esse* subsistat, velut si tenebras diffinientes dicamus : *absentiam lucis, ubi lux habuit esse*.

Sed fortassis inquires, quia et voluntas mali operis peccatum est quæ nos apud Deum reos constituit, sicut voluntas boni operis justos facit; ut quemadmodum virtus in bona voluntate, ita peccatum in mala voluntate consistat, nec in *non esse* tantum, verum etiam in *esse*, sicut et illa. Quemadmodum enim volendo facere quod Deo credimus placere ipsi placemus, ita volendo facere quod Deo credimus displicere, ipsi displicemus et ipsum offendere sive contemnere videmur.

Sed dico quia, si diligentius attendamus, longe aliter de hoc sentiendum est quam videatur. Cum enim nonnunquam peccemus absque omni mala voluntate, et cum ipsa mala voluntas refrenata, non extincta, palmam resistentibus pariat et materiam pugnæ et gloriæ coronam conferat, non tamen ipsa peccatum quam infirmitas quædam jam necessaria dici debet. Ecce enim aliquis est innocens, in quem crudelis dominus suus per furorem adeo commotus est, ut eum evaginato ense ad interimendum persequatur. Quem ille diu fugiens, et quantumcunque potest sui occisionem devitans, coactus tandem et nolens occidit eum, ne occidatur ab eo. Dico mihi, quicumque es, quam malam voluntatem habuerit in hoc facto? Volens siquidem mortem effugere, volebat propriam vitam conservare. Sed nunquid hæc voluntas mala erat? Non, inquires, hæc arbitror; sed illa quam habuerit de occisione domini persequentis. Respondeo : Bene et argute dicis, si voluntatem posses assignare in eo quod asseris.

Sed, jam ut dictum est, nolens et coactus hoc fecit, quod quantum potuit vitam incolumem distulit, sciens quoque ex hac interfectione vitæ sibi periculum imminere. Quomodo ergo illud volun-

tarie fecit quod eum ipso etiam vitæ suæ periculo A
commisit ?

Quod si respondeas ex voluntate id quoque esse factum, cum ex voluntate scilicet mortem evadendi, non dominum suum occidendi, constet in hoc eum esse inductum : nequaquam id refellimus ; sed, ut jam dictum est, nequaquam voluntas ista tanquam mala est improbanda, per quam ille, ut dicis, mortem evadere, non dominum voluit occidere ; et tamen deliquit consentiendo, quamvis coactus timore mortis injustæ, interfectioni quam eum potius ferre quam inferre oportuit ; gladium quippe accipit per se, non traditum sibi habuit a potestate ; unde Veritas : *Omnis, inquit, qui acceperit gladium, gladio peribit (Matth. xxvi, 52)* ; hoc est damnationem atque animæ suæ occisionem ex hac temeritate incurrit. Voluit itaque, ut dictum est, ille mortem evadere, non dominum occidere ; sed quia in occisionem consensit, in quam non debuit, hic ejus injustus consensus qui occisionem præcessit peccatum fuit.

Quod si quis forte dicat : Quia voluit interficere dominum suum propter hoc ut mortem evaderet, non ideo simpliciter inferre potest quia voluit eum occidere ; veluti si dicam alicui : Quia volo ut habeas cappam meam propter hoc ut des mihi quinque solidos, vel ; libenter eam pro pretio isto fieri tuam volo, non ideo concedo quod eam tuam esse velim. Sed et si quis in carcere constrictus velit filium suum ibi pro se ponere, ut redemptionem suam perquirat, nunquid ideo simpliciter concedimus quod filium suum in carcerem mittere velit, quod cum magnis lacrymis et cum multis gemitibus sustinere cogitur ? Non utique talis, uti ita dicam, voluntas, quæ in magno dolore animi consistit, dicenda est voluntas, sed potius passio. Et tale est ; quia hoc vult propter illud, tanquam si diceretur quia quod non vult tolerat, propter illud quod desiderat. Sic et infirmus uri, vel secari dicitur, ut sanetur, et martyres pati, ut ad Christum perveniant ; Christus ipse, ut nos ejus passione salvemur. Non tamen ideo simpliciter concedere cogimur ut hoc velint ; nusquam enim passio esse potest, nisi ubi contra voluntatem aliquid fit ; nec quisquam in eo patitur, ubi suam implet voluntatem et quod fieri eum oblectat. Et certe Apostolus, qui ait : *Cupio (78) dissolvi, et esse cum Christo (Phil. i, 23)*, id est ad hoc mori ut ad eum perveniam, ipse alibi commemorat : *Nolumus exspoliari, sed supervestiri, ut absorbeatur mortale a vita (II Cor. v, 4)*. Quam etiam sententiam a Domino dictam beatus Augustinus meminuit, ubi Petro dixit : *Extendes manus tuas et alius te cinget, et ducet quo tu non vis (Joan. xxi, 18)*. Qui etiam juxta infirmitatem humanæ naturæ assumptam Patri ait : *Si possibile est, transeat a me calix iste, verum tamen non sicut ego volo, sed sicut tu (Matth. xxvi, 39)*. Magnam quippe mortis passio-

nem anima ejus naturaliter formidabat, nec voluntarium ei esse poterat quod pœnale sciebat. De quo cum alibi Scriptum sit : *Oblatus est, quia ipse voluit (Isa. lxi, 7)*, aut secundum Divinitatis naturam accipiendum est, in cujus voluntate fuit illum assumptum hominem pati, aut voluit dictum est pro *disposuit, juxta illud Psalmistæ : Quæcunque voluit fecit (Psal. cxiii, 3)*. Constat itaque peccatum nunquam committi sine mala penitus voluntate, ut ex hoc liquidum sit quod peccatum est voluntatem non dici.

Equidem, inquires, ita est ubi coacti peccamus ; sed non ita, ubi volentes : veluti si tale quid committere velimus, quod nequaquam debere a nobis committi scimus. Ibi quippe mala illa voluntas et peccatum idem esse videtur : verbi gratia, videt aliquis mulierem et in concupiscentiam incidit et delectatione carnis mens ejus tangitur, ut ad turpitudinem coitus accendatur. Hæc ergo voluntas et turpe desiderium quid aliud, inquis, est quam peccatum ?

Respondeo : Quid si ista voluntas temperantiæ virtute refrenetur nec tamen exstinguatur, ad pugnam permaneat et ad certamen persistat nec deficiat victa ? (ubi enim pugna, si pugnandi desit materia ? aut unde præmium grande, si non sit quod toleremus grave ?) Cum certamen defuerit, non jam superest pugnare, sed præmium percipere ; hic autem pugnando certamus, ut alibi certaminis triumphatores corona percipiamus. Ut vero pugna sit, hostem esse convenit qui resistat, non qui prorsus deficiat. Hæc vero est nostra voluntas mala, de qua triumphamus, cum eam divinæ subjugamus, nec eam prorsus exstinguimus, ut semper habeamus contra quam dimicemus.

Quid enim magnum pro Deo facimus, si nihil nostræ voluntati adversum toleramus, sed magis quod volumus implemus ? Quis etenim nobis grates habeat, si in eo quod pro ipso nos facere dicimus, voluntatem nostram impleamus ? aut quid, inquires, apud Deum meremur ex eo quod volentes aut inviti agimus ? Nihil certe respondeo : cum ipse animum potius quam actionem in remuneratione penset, nec quidquam ad meritum actio addat sive de bona, sive de mala voluntate prodeat, sicut postmodum ostendemus. Cum vero voluntatem ejus nostræ præponimus, ut illius potius quam nostram sequamur, magnum apud eum meritum obtinemus ; juxta illam Veritatis perfectionem : *Non veni facere voluntatem meam, sed ejus qui misit me (Joan. vi, 38)*. Ad quod et nos exhortans ait : *Si quis venit ad me, et non odit patrem, et matrem..., adhuc autem et animam suam, non est me dignus (Luc. xiv, 26)* ; hoc est, nisi suggestionibus eorum vel propriæ renuntiet voluntati, et præceptionibus meis se omnino subjiciat. Sicut ergo patrem odire, non perimere jubemur : ita et voluntatem nostram, ut non eam

(78) Vulg. desiderium habens, etc.

sequimur, non ut funditis eam destruamus. Qui enim ait : *Post concupiscentias tuas non eas* (Eccli. xviii, 30) ; et : *a voluntate tua avertere* (ibid.), præcepit nos concupiscentias nostras non implere, non penitus eis carere. Illud quippe vitiosum est, hoc autem infirmitati nostræ impossibile. Non itaque concupiscere mulierem, sed concupiscentiæ consentire peccatum est ; nec voluntas concubitus, sed voluntatis consensus damnabilis est.

Quod de luxuria diximus, hoc et de gula videamus. Transit aliquis juxta hortum alterius et conspectis delectabilibus fructibus in concupiscentiam eorum incidit nec tamen concupiscentiæ suæ consentit, ut inde aliquid furto vel rapina auferat, quantum delectatione cibi in magnum desiderium mens ejus sit accensa. Ubi autem desiderium, ibi procul dubio voluntas consistit. Desiderat itaque fructus illius esum in quo delectationem esse non dubitat : ipsa quippe suæ infirmitatis natura compellitur id desiderare quod, inscio domino vel non permitte, non licet accipere. Desiderium ille reprimat, non exstinguit ; sed quia non trahitur ad consensum, non incurrit peccatum.

Quorsum autem ista ? Ut denique pateat in talibus ipsam quoque voluntatem vel desiderium faciendi quod non licet nequaquam dici peccatum, sed ipsum potius, ut diximus, consensum. Tunc vero consentimus ei quod non licet, cum nos ab ejus perpetracione nequaquam retrahimus : parati penitus, si daretur facultas, illud perficere. In hoc itaque proposito quisquis reperitur, reatus ad peccati augmentum quidquam addit, sed jam apud Deum æque reus est, qui ad hoc peragendum, quantum valet, nititur, et quantum in se est illud peragit, ac si, ut beatus Augustinus meminit, in opere quoque ipso esset deprehensus. Cum autem voluntas peccatum non sit, et nonnunquam inviti, ut diximus, peccata committamus, nonnulli tamen omne peccatum voluntarium esse dicunt : in quo et quamdam differentiam peccati a voluntate inveniunt, cum aliud voluntas, aliud voluntarium dicatur, hoc est aliud voluntas, aliud quod per voluntatem committitur.

At vero si peccatum dicimus quod proprie dici peccatum præfati sumus, hoc est *contemptum Dei sive consensum in eo quod credimus propter Deum dimittendum*, quomodo dicimus peccatum esse voluntarium, hoc est nos velle Deum contemnere, quod est peccare vel deteriores fieri, aut dignos damnatione effici ? Quamvis enim velimus facere id quod debere puniri scimus vel unde puniri digni simus, non tamen puniri volumus : in hoc ipso manifeste iniqui, quod hoc volumus facere quod est iniquum, non tamen pœnæ quæ justa est subire volumus æquitatem. Displicet pœna quæ justa est ; placet actio quæ est injusta. Sæpe etiam contingit ut cum velimus concumbere cum ea quam scimus conjugatam, specie illius illecti, nequaquam tamen adulterari cum ea vellemus, quam esse conjugatam

nollemus. Multi e contrario sunt qui uxores potentum ad gloriam suam eo magis appetunt, quia talium uxores sunt, quam si essent inuptæ ; magis adulterari quam fornicari cupiunt, hoc est magis quam minus excedere. Sunt quos omnino piget in consensum concupiscentiæ vel malam voluntatem trahi, et hoc ex infirmitate carnis velle coguntur quod nequaquam vellent velle. Quomodo ergo hic consensus quem habere non volumus voluntarius dicetur, ut secundum quosdam, velut dictum est, omne peccatum dicamus voluntarium, profecto non video, nisi voluntarium intelligamus ad exclusionem necessarii, cum videlicet nullum peccatum inevitabile sit. Vel voluntarium dicamus quod ex aliqua procedat voluntate. Nam, etsi ille qui coactus dominum suum occidit, non habuit voluntatem in occisione, id tamen ex aliqua commisit voluntate, cum videlicet mortem evadere vel differre vellet.

Sunt qui non mediocriter moveantur, cum audiant nos dicere operationem peccati nihil addere ad reatum vel ad damnationem apud Deum. Objiciunt quippe quod in actione peccati quædam delectatio sequatur, quæ peccatum augeat, ut in coitu vel esu illo quem diximus. Quod quidem non absurde dicerent, si carnalem hujusmodi delectationem peccatum esse convincerent, nec tale quid committi posse nisi peccando. Quod profecto si recipiant, utique nemini licet hanc carnis delectationem habere ; unde nec conjuges immunes sunt a peccato cum hac sibi carnali delectatione concessa permiscerentur ; nec ille quoque qui esu delectabili sui fructus vescetur. Essent etiam in culpa quilibet infirmi qui, ad recreationem, ut de infirmitate convalescant, suavioribus cibis foventur, quos nequaquam sine delectatione sumunt vel, si sumerent, non prodescent. Denique et Dominus, ciborum quoque Creator sicut et corporum, extra culpam non esset, si tales eis sapes immitteret, qui necessario ad peccatum sui delectatione nescientes cogerent. Quomodo enim ad esum nostrum talia conderet, vel esum eorum concederet, si hæc nos edere sine peccato impossibile esset ? Quomodo etiam in eo quod est concessum dici potest committi peccatum ? Nam et illa quæ quandoque illicita fuerunt atque prohibita, si postmodum conceduntur et sic licita fiant, jam omnino absque peccato committuntur ; ut esus carnis suillarum et pleraque alia Judæis quondam interdicta, nunc vero nobis concessa. Cum itaque videmus Judæos quoque, ad Christum conversos, hujusmodi cibis, quos lex interdixerat, libere vesci, quomodo eos inculpabiles defendimus, nisi quia jam eis hoc a Deo esse concessum asserimus ? Si ergo in esu tali olim eis prohibito sed nunc concessa ipsa concessio peccatum excusat et contemptum Dei removet, quis quempiam in eo peccare dicat, quod ei licitum divina concessio fecit ? Si ergo concubitus cum uxore vel esus etiam delectabilis cibi a primo die nostræ creationis, quo in paradiso sine peccato videbatur [vivebatur], nobis

concessus est, quis nos in hoc peccati arguat, si A damnationis ex culpa propriorum parentum se concessionis metam non excedamus?

Sed rursus inquit quia conjugalium quidem coitus et delectabilis cibi esus ita concessus est, ut delectatio ipsa non concedatur, sed ut ista omnino sine delectatione agantur. Sed profecto, si ita est, sic fieri sunt concessa, quomodo ea nullatenus fieri possunt; nec rationabilis fuit permissio, quæ ita fieri concessit, quomodo eam certum est non posse fieri. Qua insuper ratione lex ad matrimonium olim cogebat, ut unusquisque semen relinqueret in Israel; vel Apostolus conjuges debitum invicem solvere compellit, si hæc nullatenus absque peccato fieri possunt? Quomodo in hoc debitum dicit, ubi jam necessario est peccatum? Aut quomodo quis ad hoc agendum est cogendus, in quo agendo Deum sit offensurus? Ex his, ut arbitrator, liquidum est nullam naturalem carnis delectationem peccato ascribendam esse nec culpæ tribuendum in eo eos delectari, quo cum perventum sit, delectationem necesse est sentiri: veluti si quis religiosum aliquem vinculis constrictum inter feminas jacere compellat, et ille mollitie lecti et circumstantium feminarum contactu in delectationem, non in consensum trahatur, quis hanc delectationem, quam natura facit necessariam, culpam appellare præsumat?

Quod si objicias, ut quibusdam videtur, delectationem carnis in concubitu quoque legitimo peccatum imputari; cum David dicat: *Ecce enim in iniquitatibus conceptus sum (Psal. l, 7)*; et Apostolus cum dixisset: *Iterum revertimini in id ipsum, etc. (I Cor. vii, 5)*, tandem adjungat: *hoc autem secundum indulgentiam dico, non secundum imperium (ibid., 6)*: magis nos auctoritate quam ratione videntur constringere, ut ipsam scilicet carnis delectationem peccatum fateamur; non enim in fornicatione, sed in matrimonio David conceptum fuisse constat; nec indulgentia, hoc est venia, ut assentiant, intercedit, ubi culpa penitus absistit. Quantum vero mihi videtur quod ait David *in iniquitatibus vel peccatis fuisse se conceptum* nec addidit quorum, generalem originalis peccati maledictionem induxit, qua videlicet unusquisque ex culpa propriorum parentum damnationi subjicitur, juxta D illud quod alibi scriptum est: *Nemo mundus a sorde, nec infans unius diei si sit vita ejus super terram*. Ut enim beatus meminit Hieronymus et manifesta ratio habet, quandiu anima infantili ætate constituta est, peccato caret. Si ergo a peccato munda est, quomodo sordibus peccati immunda est, nisi quia hoc de culpa, illud intelligendum est de pœna? Culpam quippe non habet ex contemptu Dei, qui quidem quid agere debeat nondum ratione percipit; a sorde tamen peccati priorum parentum immunis non est, a qua jam pœnam contrahit, etsi non culpam, et sustinet in pœna quod illi commiserunt in culpa. Sic cum ait David, in iniquitatibus, vel peccatis se esse conceptum, generali sententiæ

conspexit esse subjectum; nec tam ad proximos parentes quam ad priores hæc delicta retorsit.

Quod vero Apostolus indulgentiam dixit, non ita, ut volunt, est accipiendum, ut indulgentiam permissionis, veniam dixerit peccati. Tale quippe est quod ait: secundum indulgentiam, non secundum imperium; ac si diceret: secundum permissionem, non secundum coactionem. Si enim volunt conjuges et pari consensu decreverint, abstinere possunt penitus ab usu carnis nec per imperium ad eum sunt cogendi. Quod si non decreverint, indulgentiam habent, hoc est: permissionem ut a vita perfectiore in usum declinent laxioris vitæ. Non ergo Apostolus hoc loco indulgentiam intellexit veniam B peccati, sed permissionem laxioris vitæ pro evitacione fornicationis, ut inferior vita peccati magnitudinem præveniret et minor esset in meritis, ne major fieret in peccatis. Hæc autem ad hoc induximus, ne quis volens forte omnem carnis delectationem esse peccatum, diceret ex actione ipsum peccatum augeri, cum quis videlicet consensum ipsum animi in exercitium duceret operationis, ut non solummodo consensu turpitudinis, verum etiam maculis contaminaretur actionis, tanquam si animam contaminare posset, quod exterius in corpore fieret. Nihil ergo ad augmentum peccati pertinet qualiscunque operum executio et nihil animam, nisi quod ipsius est, coinquinat, hoc est consensus, quem solummodo peccatum esse diximus in voluntate eam præcedentem, vel actionem operis subsequentem. Etsi enim velimus vel-faciamus quod non convenit, non ideo tamen peccamus, cum hæc frequenter sine peccato contingant. Sicut e converso consensus sine istis, sicut jam ex parte monstravimus: de voluntate quidem sine consensu in eo, qui incidit in concupiscentiam visæ mulieris, sive alieni fructus, nec tamen ad consensum pertractus est; de consensu vero malo sine mala concupiscentia, in illo, qui invitus dominum suum interfecit.

De his autem quæ fieri non debent, quam sæpe absque peccato fiunt, cum per vim scilicet, aut ignorantiam committantur, neminem latere arbitrator: veluti si quæ vim passa cum viro alterius concubuerit; vel aliquis quoquo modo deceptus cum ea dormierit, quam uxorem putavit; vel eum per errorem occiderit, quem a se tanquam a iudice occidendum credidit. Non est itaque peccatum uxorem alterius concupiscere vel cum ea concumbere, sed magis huic concupiscentiæ vel actioni consentire, quem profecto consensum concupiscentiæ lex concupiscentiam vocat, cum ait: *Non concupisces (Deut. v, 21)*: non enim *concupisces*, quod vitare non possumus vel in quo, ut dictum est, non peccamus, prohiberi debuit, sed assentire illi. Sic et illud intelligendum est quod ait Dominus: *Qui viderit mulierem ad concupiscendam eam (Matth. v, 28)*; hoc est, qui viderit sic, ut in con-

eupiscentiæ consensum incidat, jam mœchatus est in corde suo (*Matth. v, 28*), etsi non mœchatus sit in opere; hoc est, jam peccati reatum habet, etsi adhuc effectu caret.

Etsi diligenter consideremus, ubicunque opera sub præcepto vel prohibitione concludi videntur, magis hæc ad voluntatem vel consensum operum quam ad ipsa opera referenda sunt: alioquin, nihil quod ad meritum pertineat, sub præcepto ponetur; et tanto minus præceptione sunt digna, quanto minus in nostra potestate sunt constituta. Multa quippe sunt, a quibus operari prohibemur, voluntatem vero semper et consensum in nostro habemus arbitrio. Ecce Dominus ait: *Non occides. Non falsum testimonium dices* (*Deut. v, 17, 20*). Quæ si de operatione tantum, ut verba sonant, accipiamus, nequaquam reatus interdicitur nec culpa sic prohibetur, sed actio culpæ. Non enim hominem occidere peccatum est, nec concumbere cum aliena uxore, quæ nonnunquam absque peccato committi possunt; neque enim ille, qui falsum testimonium vult dicere vel etiam in dicendo consentit, dummodo illud non dicat quacunque de causa reticens, reus legis efficitur, si prohibitio hujusmodi de opere, sicut verba sonant, accipiatur. Non enim dictum est ut non velimus falsum testimonium dicere vel in dicendo consentiamus, sed solummodo ne dicamus. Aut cum lex prohibet ne sorores nostras ducamus vel eis permiscæamur, nemo qui hoc præceptum servare possit, cum nemo sorores suas recognoscere queat: nemo, inquam, si de actu potius quam de consensu prohibitio fiat. Cum itaque accidit ut quis per ignorantiam ducat sororem suam, nunquid transgressor præcepti est quia facit quod facere lex prohibuit? Non est, inquit, transgressor, quia transgressioni non consentit in eo quod ignoranter egit. Sicut ergo transgressor non est dicendus, qui facit quod prohibetur, sed qui consentit in hoc quod constat esse prohibitum: ita nec prohibitio de opere, sed de consensu est accipienda, ut videlicet cum dicitur: *Ne facias hoc vel illud*, tale sit: *Ne consentias in hoc, vel illo faciendo*; ac si dicatur: *Ne scienter hoc præsumas*. Quod et beatus diligenter considerans Augustinus omne peccatum vel prohibitionem ad charitatem, seu cupiditatem potius, quam ad opera reducens ait: *Nihil præcipit lex, nisi charitatem et nihil prohibet, nisi cupiditatem*. Unde et Apostolus: *Omnis lex, inquit, in uno sermone completur: Diliges proximum tuum sicut te ipsum* (*Rom. xiii, 8, 10*). Et rursum: *Plenitudo legis est dilectio* (*ibid.*). Nihil quippe ad meritum refert utrum elemosynam indigenti tribuas et te paratum tribuere charitas faciat; et præsto sit voluntas, cum desit facultas; nec in te remaneat facere quod potes, quocunque præpediaris casu. Constat quippe opera quæ fieri convenit aut minime æque a bonis sicut a malis hominibus geri, quos intentio sola separat. In eodem quippe facto, ut prædictus doctor meminit, in quo videmus

A Deum Patrem, et Dominum Jesum Christum, videmus et Judam proditorem. Facta quippe est a Deo Patre traditio Filii, facta est et a Filio; facta est et a proditore illo: cum et *Pater Filium tradidit, et Filius se ipsum* (*Rom. viii, 32; Gal. ii, 21*), ut Apostolus meminit; et Judas Magistrum. Fecit ergo proditor quod et Deus; sed nunquid ille bene fecit? Nam etsi bonum, non utique bene vel quod ei prodesse debuerit. Non enim quæ fiunt, sed quo animo fiant pensat Deus; nec in opere, sed in intentione meritum operantis, vel laus consistit. Sæpe quippe idem a diversis agitur: per justitiam unius et per nequitiam alterius; ut si unum reum duo suspendant, ille quidem zelo justitiæ, hic antiquæ odio inimicitæ; et cum sit suspensionis eadem actio, et utique [uterque] quod bonum est fieri et quod justitia exigit agant, per diversitatem tamen intentionis idem a diversis fit, ab uno male, ab altero bene.

Quis denique ipsum diabolium nihil facere ignoret, nisi quod a Deo facere permittitur, cum vel iniquum punit pro meritis; vel, ad purgationem vel exemplum patientiæ, justum aliquem permittitur affligere? Sed quia id quod agere eum Deus permittit, nequitia sua stimulante agit, sic potestas ejus bona dicitur vel etiam justa, ut voluntas ejus semper sit injusta. Hanc enim a Deo accipit, illam a se habet. Quis etiam electorum, in his quæ ad opera pertinent, hypocritis potest adæquari? Quis tanta sustinet vel agit amore Dei, quanta illi cupiditate humanæ laudis? Quis denique nesciat nonnunquam ea quæ Deus prohibet fieri, recte geri vel esse facienda: sicut e contrario nonnulla quandoque præcipit, quæ tamen fieri minime convenit? Ecce enim nonnulla novimus ejus miracula, quibus cum infirmitates curaverit, revelari prohibuit, ad exemplum scilicet humilitatis, ne quis forte de gratia sibi collata simili gloriam appeteret. Nec tamen minus illi qui beneficia illa susceperant, publicare illa cessabant, ad honorem scilicet ejus, qui et illa fecerat et revelari prohibuerat, de quibus scriptum est: *Quanto eis præcipiebat ne dicerent, tanto plus prædicabant*, etc. Nunquid tales reos transgressionis judicabis, qui contra præceptum quod acceperant egerunt atque hoc etiam scienter? Quis eos excuset a transgressionem, nisi quia nihil egerunt per contemptum præipientis, quod ad honorem ipsius facere decreverunt? Dic, obsecro, si præcepit Christus quod præcipiendum non fuit, aut si illi dimiserunt quod tenendum fuit? Fuit bonum præcipi, quod non fuit bonum fieri. Utique et in Abraham accusabis Dominum, cui primum præcepit de immolando filio, quod postmodum ipse inhibuit. Nunquid non bene præcepit Deus id fieri quod non erat bonum fieri? Si enim bonum, quomodo postea prohibitum? Si autem idem et bonum fuit præcipi et bonum prohiberi (nec enim quidquam absque rationabili causa Deus permittit, nedum [Cod. necdum] facere consentit) vides quia sola intentio, præcepti,

non actio facti Deum excusat, cum id bene præcepit, quod non est bonum fieri. Non enim Deus ad hoc intendebat vel agi præcipiebat ut Abraham filium immolaret; sed ut ex hoc maxime obedientia ejus, et constantia fidei, vel amoris in eum probaretur et in exemplo nobis relinqueretur. Hoc quippe patenter et Dominus ipse postmodum profitetur, cum ait: *Nunc cognovi quod timeas Dominum* (Gen. xxii, 12); ac si aperte diceret: Ad hoc istud tibi præcepi, ad quod te paratum exhibuisti, ut ab aliis facerem cognosci, quod ante sæcula de te ipse cognoveram. Recta igitur hæc intentio Dei fuit in facto, quod rectum non fuit; et sic recta prohibitio ejus in illis quæ diximus quæ ad hoc prohibuit, non ut prohibitio teneretur, sed ut vitandæ inanis gloriæ nobis infirmis exempla darentur. Præcepit itaque Deus quod fieri bonum non fuit; sicut e contrario prohibuit quod fieri bonum fuit. Et sicut ibi excusat eum intentio, ita et hic eos qui præceptum opere non impleverunt. Sciebant quippe non ob hoc eum præcepisse, ut teneretur, sed ut prædictum exemplum præponeretur. Salva itaque voluntate jubentis, non eum contempserunt, cujus voluntati se non esse contrarios intellexerunt.

Si ergo opera magis quam intentionem pensemus, videbimus nonnunquam contra præceptum Dei non solum velle fieri, verum etiam fieri aliquid et hoc scienter, sine ullo reatu peccati; nec malam voluntatem vel actionem ideo esse dicendam, quia præceptum Dei non servat in opere, cum a voluntate præcipientis non discrepat ejus intentio, cui præceptio fit. Sic enim intentio jubentis excusat ipsum, qui præcipit fieri quod tamen minime convenit fieri; ita et eum cui fit præceptio excusat charitatis intentio.

Ut ergo brevi conclusione supra dicta colligam, quatuor sunt quæ præmisimus, ut ab invicem ipsa diligenter distinguere: vitium scilicet animi, quod ad peccandum pronos efficit; ac postmodum ipsum peccatum, quod in consensu mali, vel contemptu Dei statuimus; deinde mali voluntatem malique operationem. Sicut autem non idem est velle, quod voluntatem implere, ita non idem est peccare, quod peccatum perficere. Illud quippe de consensu animi quo peccamus, hoc de effectu operationis est accipiendum, cum videlicet illud in quo prius consensimus, opere implemus. Cum ergo peccatum vel tentationem tribus modis dicimus peragi, suggestionem scilicet, delectationem, consensu, ita est intelligendum: quod ad operationem peccati per hæc tria frequenter deducimur, sicut in primis contigit parentibus. Persuasio quippe diaboli præcessit, cum ex gustu vitæ arboris immortalitatem promisit; delectatio successit, cum mulier videns lignum pulchrum et ipsum intelligens suave ad vescendum, in concupiscentiam ejus exarsit, cibi voluptate quam credebatur correpta. Quæ cum reprimere concupiscentiam deberet, ut præceptum servaret, consentiendo in peccatum tracta est. Quod etiam pec-

atum cum per pœnitentiam deberet corrigere, ut veniam mereretur, ipsum denique consummavit in opere; et ita tribus gradibus ad perpetrandum peccatum incessit. Sic et nos frequenter non ad peccandum, sed ad peccati perpetrationem, iisdem passionibus pervenimus, suggestionem scilicet, hoc est, exhortatione alicujus non exterius incitantis ad aliquid agendum, quod non convenit. Quod quidem agere si delectabile noverimus, ante ipsum etiam factum ipsius facti delectatione mens nostra corripitur et in ipsa cogitatione per delectationem tentamur. Cui videlicet delectationi dum assentimus per consensum, peccamus. His tandem tribus ad operationem peccati pervenimus.

Sunt, qui suggestionem carnis etiamsi persona suggerens desit, comprehendi nomine suggestionis velint, veluti si quis, visa muliere, in concupiscentiam ejus incidat. Sed hæc profecto suggestio nihil aliud quam delectatio videtur esse dicenda; quam quidem delectationem quasi necessariam factam et cæteras hujusmodi, quas non peccatum esse supra meminimus, humanam tentationem Apostolus vocat cum ait: *Tentatio vos non apprehendat nisi humana. Fidelis autem Deus, qui non patietur vos tentari supra id quod potestis; sed faciet cum tentatione etiam proventum ut possitis sustinere* (I Cor. x, 13). Tentatio autem generaliter dicitur quæcunque inclinatio animi ad aliquid agendum quod non convenit, sive illa voluntas sit sive consensus. Humana vero tentatio dicitur, sine qua jam humana infirmitas vix aut nunquam subsistere potest, ut concupiscentia carnalis, vel delectabilis cibi desiderium, a quibus se liberari postulabat qui dicebat: *De necessitatibus meis erue me, Domine* (Psal. xxiv, 17); hoc est, de his tentationibus concupiscentiarum, quæ quasi naturales ac necessariæ jam factæ sunt, ne ad consensum pertrahant, vel vita ista, plena tentationibus, finita prorsus eis caream. Quod ergo ait Apostolus: *Tentatio vos non apprehendat nisi humana*, consimilis sententia est ac si diceret: Si inclinatur animus ex delectatione quæ est, ut diximus, humana tentatio, non usque ad consensum pertrahat, in quo peccatum consistit. Quod quasi aliquis quæreret, qua nostra virtute concupiscentiis istis possemus resistere? *Fidelis*, inquit, *Deus qui non patietur vos tentari*. Tanquam si diceret: De ipso potius est confidendum, quam de nobis præsumendum, qui, nobis auxilium promittens, in omnibus verax est promissis, quod est eum *fidelem* esse, ut ei scilicet de omnibus adhibenda sit fides. Tunc vero nos non patitur tentari supra id quod possumus, cum per misericordiam suam ita hanc tentationem humanam temperat, ut non plus ad peccatum premat quam perferre possumus, ei videlicet resistendo. Tunc autem iusuper hanc ipsam tentationem nobis convertit ad commodum, dum per eam sic nos exercet, ut deinceps cum occurrerit, minus gravare possit; et jam minus impetum hostis timeamus, de quo jam trium-

pavimus, et perferre novimus. Omnis quippe pugna, quam nondum experti sumus, gravius sustinemus (79), et amplius formidamus (80). Cum vero in consuetudinem victoribus venerit, pariter virtus ejus et metus evanescit.

CAP. IV. *De suggestionibus dæmonum.*

Sunt autem suggestiones non solum hominum, sed et dæmonum; quia et isti nonnunquam ad peccatum nos incitant non tam verbis quam factis. Periti quippe naturæ rerum tam ingenii subtilitate quam longa experientia (unde et dæmones, hoc est scientes sunt appellati,) noverunt vires rerum naturales, unde ad libidinem vel ad cæteros impetus humana infirmitas facile possit commoveri. Sic et in languorem, Deo permittente, nonnunquam aliquos mittunt ac postmodum supplicantes sibi remedia conferunt et frequenter cum cessant lædere, curare creduntur. Denique in Ægypto multa contra Moysen mirabiliter operari per magos sunt permitti, ac quidem, naturali vi rerum quam noverant, non tam eorum quæ faciebant creatores dicendi quam compositores: veluti si quis juxta documentum Virgilii tunsæ carne tauri apes inde fieri laborando efficeret (81), non tam apum creator quam naturæ præparator dicendus esset. Ex hac itaque rerum peritia quam habent in earum naturis dæmones, nos in libidinem vel cæteras animi passiones commovent, quacunquæ arte nobis ignorantibus eas admovendo, sive in gustu, sive in stratu eas ponendo, vel quolibet modo eas interius vel exterius collocando. Multæ quippe sunt in herbis vel seminibus, vel tam arborum, quam lapidum naturis vires ad commovendos vel pacandos animos nostros aptæ, quas qui diligenter nossent, hoc agere facile possent.

CAP. V. *Cur opera peccati magis quam ipsum puniatur?*

Sunt etiam qui non mediocriter moventur, cum audiunt nos dicere, opus peccati non proprie peccatum dici, vel quidquam non addere ad peccati augmentum; cur gravior satisfactio penitentibus injungatur de operis effectu, quam de culpæ reatu. Quibus quidem hoc primum respondeo, cur non præcipue mirentur pro eo quod nonnunquam magna satisfactionis instituitur pœna, ubi nulla intercesserit culpa; et eos quandoque punire debeamus, quos innocentes scimus? Ecce enim pauper aliqua mulier infantulum habet lactentem, nec tantum indumentorum habet, ut et parvulo in cunis et sibi sufficere possit. Miseratione itaque infantuli commota eum sibi apponit, ut propriis insuper foveat pannis et tandem infirmitate ejus vi naturæ superata opprimere cogitur, quem amore summo amplectitur: *Habe*, inquit, Augustinus, *charitatem et fac quidquid vis*. Quæ tamen pro satisfactione cum

(79) Ita utroque loco Cod.

(80) Vide supra.

ad episcopum venerit, gravis ei pœna injungitur non pro culpa quam commiserit, sed ut ipsa deinceps vel cæteræ feminæ in talibus providendis cautiores reddantur. Nonnunquam etiam contingit aliquem ab inimicis suis apud judicem accusari et tale quid illi imponi, unde illum innocentem esse judex cognoscit. Quia tamen illi instant et audientiam in judicio postulant, statuto die causam ingrediuntur, testes proferunt licet falsos ad eum quem accusant, convincendum; quos tamen testes cum nequaquam judex manifestis de causis refellere possit, eos suscipere lege compellitur; et eorum probatione suscepta punire innocentem debet, qui puniri non debet. Itaque punire debet, licet non meruerit, cum tamen lege præcipiente hoc juste judex peragit. Ex his itaque liquet nonnunquam pœnam rationabiliter injungi ei, in quo nulla culpa præcessit. Quid igitur mirum si ubi culpa præcesserit, operatio subsequente pœnam augeat apud homines in hac vita, non apud Deum in futura? Non enim homines de occultis, sed de manifestis judicant, nec tam culpæ reatum quam operis pensant effectum. Deus vero solus, qui non tam quæ fiunt quam quo animo fiant attendit, veraciter in intentione nostra reatum pensat et vero judicio culpam examinat: unde et *probatior cordis et renum* (Jer. xx, 12) dicitur, et *in abscondito videre* (Matth. vi, 4). Ibi enim maxime videt, ubi nemo videt; quia in puniendo peccatum non opus attendit, sed animum; sicut nos e converso non animum, quem non videmus, sed opus quod novimus. Unde sæpe per errorem, vel per legis, ut diximus, coactionem, innocentes punimus, vel noxios absolvimus. *Probatior et cognitor cordis et renum* dicitur Deus; hoc est, quarumlibet intentionum ex affectione animæ, vel infirmitate, seu delectatione carnis provenientium.

CAP. VI. *De peccatis spiritualibus vel carnalibus.*

Cum enim omnia peccata sint animæ tantum, non carnis (ibi quippe culpa et contemptus Dei esse potest, ubi ejus notitia et ratio consistere habet) quædam tamen peccata spiritualia, quædam carnalia dicuntur, hoc est, quædam ex vitii animæ, quædam ex infirmitate carnis provenientia. Et quamvis concupiscentia solius sit animæ, sicut et voluntas (non enim concupiscere vel desiderare aliquid nisi volendo possumus), concupiscentia tamen carnis, sicut et concupiscentia spiritus dicitur: *Caro* enim, ait Apostolus, *concupiscit adversus spiritum, et spiritus adversus carnem* (Gal. v, 7); hoc est, ex delectatione quam habet in carne, quædam appetit, quæ tamen judicio rationis refugit, vel appetenda censet.

CAP. VII. *Cur Deus dicatur inspector cordis et renum?*

Juxta igitur hæc duo, concupiscentiam carnis et concupiscentiam animæ, quæ præmisimus, proba-

(81) *Georg.*, lib. iv, v. 310.

tor cordis et renum dictus est Deus, hoc est, inspec- A
tor intentionum vel consensusum inde provenien-
tium. Nos vero qui hoc discutere ac dijudicare
non valemus, ad opera maxima iudicium nostrum
convertimus, nec tam culpas, quam opera puni-
mus, nec in aliquo tam quod ejus animæ nocet,
quam quod aliis nocere possit vindicare studemus,
ut magis publica præveniamus damna, quam sin-
gularia corrigamus, juxta quod et Dominus Petro
ait : *Si peccaverit in te frater tuus, corrippe illum in-
ter te et ipsum solum (Matth. xviii, 15).* Quid est :
peccaverit in te, quasi non in alium, ut magis in-
jurias nobis, quam aliis illatas corrigere vel vindi-
care debeamus? Absit. *Si peccaverit in te*, dixit, cum
manifeste agit unde te per exemplum corrumpere
possit. Quod si enim in se tantum peccat, cum
culpa ejus occulta eum solum reum constituit, non
aJ reatum alios quantum in se est per exemplum
trahit. Eisi enim desunt, qui malam ejus actionem
imitentur, vel etiam cognoverint, actio tamen ipsa
magis quam animi culpa castiganda est apud homi-
nes, quia plus offensæ contrahere potuit, et perni-
ciosius per exemplum fieri, quam culpa latens ani-
mi. Omne namque quod in communem perniciem,
vel in publicum redundare potest incommodum,
castigatione majori est puniendum, et quod con-
trahit majorem offensam, graviolem inter nos pro-
meretur pœnam, et majus hominum scandalum, ma-
jus inter homines incurrit supplicium, etsi levior
præcessit culpa. Ponamus enim aliquem coitu suo
mulierem aliquam corrupisse in ecclesia : quod
cum ad aures populi delatum fuerit, non tantum
de violatione feminæ, ac veri templi Dei, quantum
de infractione corporalis templi commoventur; cum
tamen gravius sit in mulierem, quam in parietes
præsumere, et homini quam loco injuriam inferre.
Et incendia domorum majori pœna vindicamus,
quam in peracta fornicatione, cum longe apud
Deum hæc illis habentur graviora.

Et hæc quidem non tam justitiæ debito, quam
dispensationis aguntur temperamento, ut, quemad-
modum diximus, publica præveniendò damna com-
muni consulamus utilitati. Sæpe igitur minima pec-
cata majoribus pœnis vindicamus, non tam æqui-
tate justitiæ attendentes quæ culpa præcesserit, D
quam discretione providentiæ cogitantes quanta
hinc contingere possit incommoditas, si leviter pu-
niatur. Culpas itaque animi divino reservantes ju-
dicio, effecta earum, de quibus judicare habemus,
prosequimur nostro, dispensationem in talibus,
hoc est, prudentiæ quam diximus rationem magis
quam æquitatis attendentes puritatem. Deus vero
unius cujusque pœnam secundum culpæ quantita-
tem disponit, et quicumque ipsum æqualiter con-
temnunt, æquali postmodum pœna puniuntur cu-
juscunque conditionis aut professionis sint. Si
enim monachus et laicus in consensum fornicatio-
nis pariter veniant, et mens quoque laici in tantum
sit accensa, ut neque ipse, si monachus esset, pro

reverentia Dei ab ista turpitudine desisteret, eam-
dem quam monachus pœnam meretur. Sic et de
illis sentiendum est, quorum alter manifeste pec-
cans multos scandalizat, ac per exemplum corrup-
pit; alter vero cum occulte peccet, soli sibi nocet.
Si enim qui occulte peccet, in eodem, quò ille, pro-
posito et pari contemptu Dei existit, ut quod alios
non corrumpit, fortuito magis eveniat, quam ipse
propter Deum dimittat, qui nec sibi ipsi propter
Deum temperat, profecto pari reatu apud Deum
constringitur. Solum quippe animum in remunera-
tione boni vel mali, non effecta operum Deus atten-
dit, ne quid de culpa vel bona voluntate nostra
proveniat, pensat, sed ipsum animum in proposito
suæ intentionis, non in effectu exterioris operis di-
judicat. Opera quippe, quæ, ut prædiximus, æque
reprobis ut electis communia sunt, omniaque in se
indifferentia, nec nisi pro intentione agentis bona
vel mala dicenda sunt, non videlicet quia bonum
vel malum sit ea fieri, sed quia bene vel male fiunt,
hoc est, ea intentione qua convenit fieri, aut mi-
nime. Nam, ut beatus meminit Augustinus, ipsum
malum esse, bonum est, cum eo quoque bene utatur
Deus, nec aliter ipsum esse permittat, cum tam-
en ipsum nequaquam sit bonum. Cum itaque
dicimus intentionem hominis bonam, et opus illius
bonum, duo quidem distinguimus, intentionem
scilicet ac opus; unam tamen bonitatem intentio-
nis; veluti si dicamus bonum hominem, et filium
boni hominis, duos quidem homines, non duas bo-
nitates figuramus. Sicut ergo homo bonus ex pro-
pria bonitate dicitur, filius autem boni hominis
cum dicitur, nihil in se boni habere, ex hoc mon-
stratur : ita cujusque intentio bona in se vocatur,
opus vero bonum non ex se appellatur, quod ex
bona procedat intentione. Una itaque est bonitas,
unde tam intentio quam operatio bona dicitur, sic-
ut una est bonitas, ex qua bonus homo et filius
hominis boni, appellatur, vel una bonitas, ex qua
bonus homo et bona hominis voluntas dicitur.

Qui ergo solent objicere operationem quoque in-
tentionis remuneratione dignam esse, vel ad aliquod
remunerationis augmentum proficere, attendant
quod nugatoria eorum sit objectio. Duo, inquit,
bona sunt intentio bona, et bonæ intentionis effe-
ctus; et bonum bono adjunctum plus aliquid valere
quam singula debet.

Quibus respondeo, quod si ponamus plus illud
totum valere quam singula; nunquid ideo majori
remuneratione dignum cogimur concedere? Non
utique. Multa quippe sunt tam animata quam ina-
nimata, quorum multitudo ad plura utilis est, quam
unumquodque in ea multitudine comprehensum,
quibus tamen omnibus nulla prorsus remuneratio
debetur. Ecce enim bos bovi vel equo adjunctus,
sive lignum ligno, vel ferro, res quidem bonæ sunt,
et plus eorum multitudo, quam singula valet, cum
tamen nihil omnino remunerationis amplius ha-
beat.

Revera, inquires, ita est; quia non sunt talia, quæ mereri possint, cum ratione careant. Sed nunquid opus nostrum rationem habet, ut mereri possit? Nequaquam, inquires; sed tamen mereri opus dicitur, quia nos mereri facit, hoc est dignos remuneratione, vel saltem majore. Sed hoc profecto supra negavimus, et cur negandum sit ea extra quæ diximus, accipe. Sunt duo in eodem proposito ædificandi domos pauperum, alter devotionis suæ affectum implet, alter vero pecunia, quam præparaverat, sibi violenter ablata, quod proposuit, consummare non permittitur, nulla sui culpa interveniente, sed sola eum violentia præpediente. Nunquid ejus meritum id quod exterius est actum minuere potuit apud Deum, aut malitia alterius eum minus acceptabilem Deo facere potuit, qui, quantumcunque potuit, pro Deo fecit? alioquin pecuniæ magnitudo unumquemque meliorem ac digniorem facere posset, si videlicet ad meritum, vel augmentum meriti proficere ipsa posset, et quo ditiores homines essent, meliores fieri possent, cum ipsi ex copia divitarum devotioni suæ plus possent in operibus addere. Quod quidem existimare, ut opes scilicet ad veram beatitudinem, vel ad animæ dignitatem quidquam valeant conferre, vel de meritis pauperum quidquam auferre, summa est insaniam. Si autem animam meliorem efficere non potest possessio rerum, utique nec eam Deo chariorem facere potest, nec in beatitudine meriti quidquam obtinere.

CAP. VIII. *De remuneratione operum exteriorum.*

Nec tamen negamus in hac vita bonis istis operibus vel malis aliquid tribui, ut ex præsentis retributione in præmio vel pena amplius ad bona incitemur, vel a malis retrahamur; et de aliis alii exempla sumant in faciendis quæ conveniunt, vel cavendis, quæ non conveniunt.

CAP. IX. *Quod Deus et homo in Christo uniti non sit melius aliquid quam solus Deus.*

Denique ut ad præmissa redeamus, ubi videlicet dictum est, quia bonum bono additum quiddam melius efficit quam unumquodque eorum per se sit; vide ne illuc usque ducaris, ut Christum, id est Deum et hominem sibi invicem in persona unitos melius quiddam dicas quam ipsa Christi divinitas vel humanitas sit, hoc est ipse Deus homini unitus vel ipse homo a Deo assumptus. Constat quippe in Christo tam assumptum hominem, quam Deum assumptem esse bonum, et utramque substantiam non nisi bonam intelligi posse: sicut et in singulis hominibus tam corporea quam incorporea substantia bona est. licet ad dignitatem vel meritum animæ bonitas corporis nihil referat. At vero quis totum id, quod Christus dicitur, hoc est simul Deum et hominem, vel quamcunque rerum multitudinem Deo præferre audebit tanquam eo melius aliquid esse possit, qui et summum bonum est, et ab ipso quidquid boni habent, accipiunt omnia? Quamvis enim ad aliquid agendum nonnulla ita necessaria videantur, ut non id facere Deus sine illis possit.

A tanquam quibusdam adminiculis vel primordialis causis, nihil tamen, quantumcunque sit rerum magnitudo, Deo melius dici potest. Etsi enim bonarum rerum numerus constat, ut bonitas in pluribus sit, non ideo bonitatem majorem esse contingit; veluti si scientia in pluribus abundet, aut scientiarum numerus crescat, non ideo scientiam cujusque crescere necesse est, ut major scilicet fiat quam prius. Sic et cum in se Deus bonus sit, et innumerabilia creet, quæ nec esse, nec bona esse nisi per illum habent, bonitas per eum in pluribus est, ut major sit numerus bonarum rerum, nulla tamen bonitas ejus bonitati præferri vel æquari potest. Bonitas quidem in homine, et bonitas in Deo est, et cum diversæ sint substantiæ vel naturæ quibus bonitas inest, nullius tamen rei bonitas divinæ præferri vel æquari potest; ac per hoc nihil melius, hoc est, majus bonum quam Deus, vel æque bonum dicendum est.

CAP. X. *Quod multitudo bonorum non est melius uno bonorum.*

In opere vero et intentione nec bonitatum aut bonarum rerum numerus consistere videtur. Cum enim bona intentio, et bona operatio dicitur, hoc est, ex bona intentione procedens, sola bonitas intentionis designatur; nec in eadem significatione nomen boni retinetur, ut plura bona dicere possimus. Nam et cum dicimus simplicem hominem esse, et simplicem dictionem, non ideo hæc esse concedimus plura simplicia, cum hoc nomen simplex aliter hic, et aliter ibi sumatur. Nemo ergo nos cogat, ut cum bonæ intentioni bona operatio additur, (concedamus) bonum bono superaddi tanquam plura sint bona, pro quibus remuneratio crescere debeat; cum, ut dictum est, nec plura bona recte dicere possimus illa, quibus boni vocabulum nequaquam uno modo convenit.

CAP. XI. *Quod intentione bona sit opus bonum.*

Bonam quippe intentionem, hoc est, rectam in se dicimus; operationem vero, non quod boni aliquid in se suscipiat, sed quod ex bona intentione procedat. Unde et ab eodem homine cum in diversis temporibus idem fiat, pro diversitate tamen intentionis ejus operatio modo bona modo mala dicitur, et ita circa bonum et malum variari videtur. Sicut hæc propositio: *Socrates sedet*, vel ejus intellectus circa verum et falsum variatur, modo Socrate sedente, modo stante. Quam quidem permutationem varietatis circa verum et falsum ita in his Aristoteles contingere dicit, non quod ipsa, quæ circa verum, vel falsum mutantur, aliquid suscipiant sui mutatione, sed quod res subjecta, id est Socrates, in se ipso moveatur, de sessione scilicet ad stationem, vel e converso.

CAP. XII. *Unde bona intentio sit dicenda?*

Sunt autem qui bonam vel rectam intentionem esse arbitrantur, quotiescunque se aliquis bene agere credit, et Deo placere id, quod facit; sicut et illi qui martyres persequebantur, de quibus Veritas

in Evangelio : *Venit hora ut omnis qui interficit vos, arbitretur obsequium se præstare Deo (Joan. xvi, 2). Qualium ignorantia Apostolus quidem compatiens ait : Testimonium illis perhibeo, quod æmulationem Dei habent, sed non secundum scientiam (Rom. x, 2); hoc est, magnum fervorem habent ac desiderium in his faciendis, quæ Deo placere credunt; sed quia in hoc animi sui zelo vel studio decipiuntur, erronea est eorum intentio, nec simplex est oculus cordis, ut clare videre queat, hoc est, ab errore sibi providere. Diligenter itaque Dominus, cum secundum intentionem rectam vel non rectam opera distingueret, oculum mentis, hoc est, intentionem, simplicem et quasi a sorde puram, ut clare videre possit, aut e contrario tenebrosam vocavit cum diceret : Si oculus tuus simplex fuerit, totum corpus tuum lucidum erit; hoc est si intentio recta fuerit, tota massa operum inde proveniente, quæ more corporaliū rerum videri possit, erit luce digna, hoc est bona; sic e contrario. Non est itaque intentio bona dicenda, quia bona videtur, sed insuper quia talis est, sicut existimatur; cum videlicet illud, ad quod tendit, si Deo placere credit, in hac insuper existimatione sua nequaquam fallatur. Alioquin ipsi etiam infideles sicut et nos bona opera haberent, cum ipsi etiam non minus quam nos per opera sua se salvari, vel Deo placere credant.*

CAP. XIII. Quod peccatum non est nisi contra conscientiam.

Si quis tamen quærat utrum illi martyrum vel Christi persecutores in eo peccarent, quod placere Deo credebant; aut illud sine peccato dimittere possent quod nullatenus esse dimittendum censebant, profecto secundum hoc, quod superius peccatum esse descripsimus *contemptum Dei*, vel *consentire in eo, in quod credit consentiendum non esse*, non possumus dicere eos in hoc peccasse, nec ignorantiam cujusquam, vel ipsam etiam infidelitatem, cum qua nemō salvari potest, peccatum esse. Qui enim Christum ignorant, et ob hoc fidem Christianam respuunt, quia eam Deo contrariam credunt, quem in hoc Dei contemptum habent quod propter Deum faciunt, et ob hoc bene se facere arbitrantur, præsertim cum Apostolus dicat : *Si cor nostrum non reprehenderit nos, fiduciam habemus apud Deum (I Joan. iii, 2)*; tanquam si diceret, ubi contra conscientiam nostram non præsumimus, frustra nos apud Deum de culpa reos statui formidamus? Aut si talium ignorantia peccato minime est ascribenda, quomodo ipse Dominus pro crucifigentibus se orat dicens : *Pater, dimitte illis; non enim sciunt quid faciunt (Luc. xxiii, 34)*; vel Stephanus, hoc instructus exemplo, pro lapidantibus supplicans ait : *Domine, ne statuas illis hoc peccatum? (Act. vii, 59)*. Non enim ignoscendum videtur ubi culpa non præcessit, nec aliud solet dici ignosci, nisi pœnam condonari quam culpa meruit. Stephanus insuper *peccatum* patenter appellat, quod de ignorantia erat.

CAP. XIV. Quot modis peccatum dicatur?

Sed ut objectis plenius respondeamus, sciendum est nomen *peccati* diversis modis accipi; proprie tamen peccatum dicitur *ipse Dei contemptus*, vel *consensus in malum*, ut supra meminimus. A quo parvuli sunt immunes, et naturaliter stulti: qui, cum merita non habeant tanquam ratione carentes, nihil eis ad peccatum imputatur, et solummodo per sacramenta salvantur. Dicitur etiam peccatum *hostia pro peccato*, secundum quod Apostolus Dominum Jesum Christum dicit factum esse peccatum. *Pœna* etiam *peccati* dicitur peccatum sive maledictum, juxta quod dicimus peccatum dimitti, hoc est, pœnam condonari, et Dominum Jesum Christum portasse peccata nostra, hoc est, pœnam peccatorum nostrorum, vel ex eis provenientes sustinuisse. Sed cum parvulos originale peccatum dicimus habere, vel nos omnes secundum Apostolum in Adam peccasse, tale est, ac si diceretur a peccato illius originem nostræ pœnæ vel damnationis sententiam incurrisse. *Opera* quoque ipsa *peccati*, vel quidquid non recte scimus, aut voluimus, nonnunquam peccata dicimus. Quid est enim aliquem fecisse peccatum, nisi peccati implere effectum? Nec mirum, cum e converso ipsa peccata vocemus facta juxta illud Athanasii : *Et reddituri sunt, iuquit, de factis propriis rationem, et qui bonæ egerunt, ibunt in vitam æternam; qui vero mala, in ignem æternum*. Quid est enim *de factis propriis*? aut tanquam de his tantum, quæ opere impleverunt, faciendum sit iudicium, ut plus accipiat in remuneratione, qui plus habuerit in opere? Vel a damnatione sit immunis, qui in eo, quod intendit, effectum caruit, sicut ipse diabolus, qui, quod præsumpsit affectu, non obtinuit effectum? Absit! De factis itaque propriis dicit de consensu eorum, quæ implere decreverunt, hoc est, de peccatis, quæ apud Dominum pro opere facti deputantur; cum ille scilicet sic puniat illa, sicuti nos opera. Cum autem Stephanus peccatum dicit, quod per ignorantiam in ipsum committebant Judæi pœnam ipsam, quam patiebatur ex peccato primorum parentum, sicut et cæteras provenientes, vel injustam eorum actionem, quam habebant in lapidando, peccatum dixit. Quod quidem rogabat, eis non statui, hoc est, propter hoc eos nec corporaliter puniri. Sæpe etenim Deus aliquos hic corporaliter punit, nulla eorum culpa hoc exigente, nec tamen sine causa, veluti cum justis etiam afflictiones immittit ad aliquam eorum purgationem, vel probationem: vel aliquos cum affligi permittit, ut postmodum hinc liberentur, et ex collato beneficio glorificetur, sicut in illo cæco actum est, de quo ipse ait : *Neque hic peccavit, neque parentes ejus, ut cæcus nasceretur, sed ut manifestentur opera Dei in illo (Joan. ix, 2)*. Quis etiam neget quandoque cum malis parentibus pro culpa eorum innocentes filios periclitari, vel affligi, sicut in Sodomis factum est, vel in multis populis sæpe contingit, ut quo pœna

magis extenditur, amplius mali terreantur? Quod diligenter beatus Stephanus attendens peccatum, hoc est, pœnam, quam tolerabat a Judæis, vel id quod non recte agebant, orabat eis non statui, hoc est, propter hoc nec corporaliter puniri.

In hac quoque sententia Dominus fuerat, cum dicebat: *Pater, dimitte illis* (Luc. xxiii, 34), id est, ne vindices id quod agunt in me, vel corporali pœna: quod quidem fieri rationabiliter posset, si nulla etiã culpa eorum præcessisset, ut cæteri scilicet hoc videntes vel ipsi etiã recognoscerent ex pœna se non recte in hoc egisse. At vero Dominum decebat hoc suæ orationis exemplo nos maxime ad patientiæ virtutem et ad summæ dilectionis exhibitionem exhortari, ut quod ipse docuerat verbis nos, videlicet pro inimicis quoque orare, proprio exemplo nobis exhiberet in opere. Quod ergo dixit: *dimitte*, non ad culpam præcedentem, vel contemptum Dei, quem hic haberent, respexit, sed ad rationem inferendæ pœnæ, quæ non sine causa, ut diximus, subsequi posset, quamvis culpa non præcessisset; sicut in propheta contigit, qui, contra Samariam missus, comedendo egit, quod Dominus prohibuerat; in quo tamen cum nihil per Dei contemptum præsumeret, sed per alium prophetam deceptus, non tam ex reatu culpæ quam ex operis perpetracione innocentia ejus mortem incurrit. *Deus* quippe, ut beatus meminit Gregorius, *nonnunquam sententiam mutat, consilium vero nunquam*; hoc est, quod præcipere vel comminari aliqua de causa decrevit, sæpe id non implere disponit. Consilium vero ejus fixum permanet, hoc est, quod in præscientia sua disponit, ut faciat, nunquam efficacia caret. Sicut ergo in Abraham præceptum de immolatione filii, vel comminationem in Ninivitis factam non tenuit, et sic, ut diximus, sententiam mutavit: ita prædictus propheta, cui prohibuerat comedere in via, mutari ejus sententiam credidit, et se maxime delinquere, si alium prophetam non audiret, qui se ad hoc a Domino mitti asserebat, ut ejus lassitudinem reficeret cibo. Absque culpa igitur hoc fecit, in quo culpam vitare decrevit, nec ei mors repentina nocuit, quem ab ærumnis vitæ præsentis liberavit, et multis ad providentiam profuit, cum justum sic videant sine culpa puniri, et illud in eo impleri quod alibi Domino dicitur: *Tu Deus, cum justus sis, juste omnia disponis, cum eum quoque, qui non debet puniri, condemnes* (82). Condemnas, inquit, ad mortem non æternam, sed corporalem. Sicut enim sine meritis nonnulli salvantur, ut parvuli, et sola gratia vitam assequuntur æternam: ita non absurdum est nonnullos pœnas corporales sustinere, quas non meruerunt, sicut et de parvulis constat sine baptismi gratiã defunctis, qui tam corporali, quam æterna morte damnantur, et multi etiã innocentes affliguntur. Quid itaque mirum, si crucifigentes

(82) Textus male citatus ab Abælardo. Is, Sap. xii, 45, sic habet: *Cum ergo sis justus, juste omnia*

A Dominum ex illa injusta actione, quamvis eos ignorantia excusat a culpa, pœnam, ut diximus temporalem non irrationabiliter incurrere possent, atque ideo dictum est: *dimitte illis*, hoc est pœnam quam hinc, ut diximus, non irrationabiliter incurrere possent, ne inferas?

Sicut autem, quod isti per ignorantiam egerunt, vel ipsa etiã ignorantia peccatum proprie, hoc est, contemptus Dei, non dicitur: ita nec infidelitas, quamvis ipsa necessario æternæ vitæ aditum adultis ratione jam utentibus intercludat. Ad damnationem quippe sufficit Evangelio non credere, Christum ignorare, sacramenta Ecclesiæ non suscipere, quamvis hoc non (tam) per malitiam, quam per ignorantiam fiat. De qualibus et Veritas ait: *Qui non credit, jam judicatus est* (Joan. iii, 18). Et Apostolus: *Et qui ignorat*, inquit, *ignorabitur* (I Cor. xiv, 38). Cum autem dicimus ignoranter nos peccare, hoc est, tale quid, quod non convenit facere, peccare non in contemptu, sed in operatione sumimus. Nam et philosophi peccare dicunt inconvenienter aliquid seu dicere, quamvis illud nihil ad offensam Dei videatur pertinere. Unde Aristoteles in ad aliquid cum de vitiosa relativorum assignatione loqueretur, ait: *At vero aliquoties non videbitur converti, nisi convenienter, ad quod dicitur, assignetur. Si enim peccet is, qui assignat, ut ala si assignetur avis, non convertitur, ut sit avis ala*. Si ergo isto modo peccatum dicamus, omne quod vitiose agimus, vel contra salutem nostram habemus, utique et infidelitas, et ignorantia eorum, quæ ad salutem credi necesse est, peccata dicemus, quamvis ibi nullus Dei contemptus videatur. Proprie tamen peccatum illud dici arbitror, quod nusquam sine culpa contingere potest. Ignorare vero Deum, vel non ei credere, vel opera ipsa, quæ non recte sunt, multis sine culpa possunt accidere. Si quis enim Evangelio vel Christo non credit, quia prædicatio ad ipsum non pervenerit, juxta illud Apostoli: *Quomodo credenti ei, quem non audierunt? quomodo autem audient sine prædicante?* (Rom. x, 14.) Quæ hinc ei culpa potest assignari, quod non credit? Non credebat Cornelius in Christum, donec Petrus ad eum missus de hoc ipsum instruxit, qui quamvis antea lege naturali Deum recognosceret atque diligeret, ex quo meruit de oratione sua exaudiri, et Deo acceptas elemosynas habere, tamen si eum ante fidem Christi de hac luce migrasse contingeret, nequaquam ei vitam promittere auderemus, quantumcunque bona opera ejus viderentur, nec eum fidelibus, sed magis infidelibus connumeraremus, quantumcunque studio salutis esset occupatus. Abyssus quippe multa Dei judicia sunt, qui nonnunquam reluctantes, vel minus de salute sua sollicitos trahit, et se offerentes, vel ad credendum paratiores profundissimo dispensationis suæ consilio respuit. Sic enim illum se offerentem: *ipsum quoque, qui non debet puniri, condemnare exterum æstimas a tua virtute*.

entem: *Magister, sequar te quocunque ieris* (Matth. A 17, 19), reprobavit. Et alterum excusantem se per sollicitudinem, quam habuit de patre, nec ad horam in hac pietatis excusatione toleravit. Denique et quarumdam civitatum obstinationem increpans ait: *Vae tibi, Corozain; vae tibi, Bethsaida, quia ei in Tyro et Sidone virtutes factæ fuissent, quæ factæ sunt in vobis, jam olim in cilicio et cinere pœnitentiam egissent* (Matth. xi, 21). Ecce illis obtulit non solum prædicationem suam, verum etiam miraculorum exhibitionem, quas tamen prius noverat non esse credituras. Has vero gentilium alias civitates, quas ad fidem suscipiendam faciles esse non ignorabat, sua tunc visitatione non censuit dignas, in quibus quidem, cum aliqui subtracto sibi prædicationis verbo, tamen ad suscipiendum ipsum parati, perierunt, quis hoc eorum imputet culpæ, quod nulla negligentia videmus accidere? Et tamen hanc eorum infidelitatem, in qua defuncti sunt, ad damnationem sufficere dicimus, quamvis hujus cæcitatibus, in qua Dominus eos dimiserit, causa minus nobis appareat. Quam profecto, si quis peccato eorum sine culpa ascribat, fortassis licebit, cum absurdum ei videatur, tales sine peccato damnari?

Nos tamen proprie peccatum, ut sæpe jam meminimus, illud solum dici arbitramur, quod in culpa negligentia consistit, nec in aliquibus esse potest, cujuscunque sint ætatis, quin ex hoc damnari mereantur. Non credere vero Christum, quod infidelitatis est, quomodo parvulis, vel his quibus non est annuntiatum, culpæ debeat ascribi, non video, vel quidquid per ignorantiam invincibilem fit, cui vel prævidere non valuimus; veluti si quis forte hominem, quem non videt in silva sagitta interficiat, dum feris vel avibus sagittandis intendit. Quem tamen dum peccare per ignorantiam dicimus, sicut nos quandoque fatemur non solum in consensu, verum etiam in cogitatione peccare, hoc loco non proprie pro culpa ponimus, sed large accipimus, pro eo scilicet, quod nos facere minime convenit, sive id per errorem sive per negligentiam, vel quocunque modo inconvenienti fiat. Tale est ergo per ignorantiam peccare, non culpam in hoc habere, sed quod nobis non convenit, facere, vel peccare in cogitatione, hoc est, voluntate, quod nos velle minime convenit, vel in locutione, aut in operatione, loqui nos vel agere, quod non oportet, etsi per ignorantiam nobis invitis illud eveniat. Sic et illos, si persequerentur Christum vel suos, quos persequendos credebant per operationem peccasse dicimus, qui tamen graviori culpam peccassent, si contra conscientiam eis parcerent.

CAP. XV. *Utrum omne peccatum sit interdictum?*

Quæritur autem utrum omne peccatum Deus nobis interdicit? Quod si recipiamus, videtur hoc irrationabiliter agere, cum nequaquam vita

ista sine peccatis saltem venialibus transigi possit. Si enim omnia nos cavere peccata præcepit, nos autem omnia cavere non possumus, utique nequaquam, sicut ipse promisit jugum suave nobis, vel onus leve imponit, sed quod longe vires transcendens nostras minime portare valemus, sicut et de jugo legis Petrus apostolus proflietur. Quis enim a verbo saltem otioso semper sibi prævidere potest, ut in eo nunquam excedens perfectionem illam teneat, de qua Jacobus ait: *Si quis in verbo non offendit, hic perfectus est vir?* (Jac. iii, 2), qui etiam cum præmississet: *in multis offendimus omnes*; et alius magnæ dicat perfectionis apostolus: *Si dixerimus, quia peccatum non habemus, nos ipsos seducimus, et veritas in nobis non est* (I Joan. i, 8), quam difficile, imo impossibile nostræ infirmitati videatur, immunes omnino a peccato manere, neminem latere reor. Ita, inquam, si peccati vocabulum large, ut diximus, accipientes illa etiam vocemus peccata, quæcunque non convenienter facimus. Si autem proprie peccatum intelligentes solum Dei contemptum dicamus peccatum, potest revera sine hoc vita ista transigi, quamvis cum maxima difficultate. Nec profecto illud, ut supra meminimus, nobis a Deo prohibitum est, nisi consensus mali, quo Deum contemnimus, etiam cum de opere præceptio fieri videtur, sicut superius exposuimus, ubi etiam ostendimus aliter nequaquam a nobis præcepta posse sua custodiri.

Peccatorum autem alia venialia dicuntur, et quasi levia, alia damnabilia sive gravia. Rursus damnabilium quædam criminalia dicuntur, quæ in illis personam infamem vel criminosam facere habent, si in audientiam veniant, quædam vero minime. Venialia quidem, vel talia peccata sunt, quando in eo consentimus, cui non consentendum esse scimus, sed tunc tamen non occurrit memoriæ illud quod scimus; multa quippe scimus, etiam dormientes, vel quando eorum non recordamur. Non enim dormiendo nostras amittimus scientias, vel stulti efficimur, aut cum vigilamus, sapientes efficimur. Quandoque itaque vel in vaniloquium, vel in superfluum esum vel potum consentimus, quod tamen nequaquam esse faciendum scimus; sed tunc minime recordabamur, quod non esset faciendum. Tales itaque consensus, quos per oblivionem incurrimus, venialia aut levia dicuntur peccata, hoc est, non magnæ satisfactionis pœna corrigenda, ut vel extra ecclesiam positi, vel gravi abstinentia pressi ob talia plectamur; pro quibus quidem negligentibus pœnitentibus dimittendis verbæ quotidianæ confessionis frequentamus, in qua minime commemoratio graviorum culparum facienda est, sed tantum leviorum. Neque enim ibi dicere debemus, peccavi in perjurio, in homicidio, in adulterio, et cousinilibus, quæ damnabilia, et graviora dicuntur peccata; hæc quippe non per oblivionem, sicut illa incurrimus,

sed tanquam ex studio, et deliberatione committimus, abominabiles etiam Deo effecti juxta illud Psalmistæ: *Abominabiles facti sunt in studiis suis* (Psal. xiii, 2): quasi execrabiles, et valde odibiles ex his in quibus scienter præsumperunt. Horum autem alia criminalia dicuntur, quæ per effectum cognita nævo magnæ culpæ hominem detrahunt, ut consensus perjurii, homicidii, adulterii, quæ plurimum Ecclesiam scandalizant. Cum vero supra quam necesse est, cibo indulgemus vel non mediocri cultu ex vana gloria nos adornamus, etsi hoc scienter præsumimus, non hæc crimini ascribuntur, et apud multos plus laudis habent, quam vituperationis.

CAP. XVI. *Utrum melius sit a levioribus cultis, quam gravioribus abstinere?*

Sunt, qui perfectius, et ideo melius dicunt providere a venialibus peccatis quam a criminalibus, eo quod difficilius id videatur, et majoris studii sollicitudine indigeat. Quibus primum illud respondeo Tullianum: *Quod si laboriosum, non ideo gloriosum.* Alioquin majoris meriti apud Dominum essent, qui grave jugum legis portaverunt, quam qui evangelica libertate deserviunt: quia timor pœnam habet, quam perfecta charitas foras mittit, et quicumque timore aguntur, plus opere laborant, quam quos charitas spontaneos facit. Unde laborantes et oneratos ad suave jugum, et onus leve sumendum Dominus exhortatur, ut videlicet de servitute legis, qua premebantur, ad libertatem transeant Evangelii, et qui a timore incœperant, charitate consummentur, quæ sine difficultate omnia suffert, omnia sustinet: nihil quippe amanti difficile, maxime cum non carnalis, sed spiritualis amor Dei tanto est fortior, quanto verior. Quis etiam nesciat difficilius nobis provideri a pulice, quam ab hoste; vel ab offendiculo parvi lapidis, quam magni? Sed nunquid ideo id cavere quod difficilius est, melius aut salubrius judicamus? Non utique. Quare? quia quod difficilius est, cavere, minus potest nocere. Sic ergo, etsi ponamus difficilius a venialibus peccatis quam a criminalibus providere, plus tamen hoc vitari quam quæ periculosiora sunt, convenit, et quæ majorem merentur pœnam, et quibus amplius offendi credimus Deum, et magis ei ea displicere. Quo enim amplius ipsi per amorem inhæremus, eo sollicitius cavere debemus quibus magis offenditur, et quæ ipse magis improbat. Qui enim vere aliquem diligit, non tam damnum suum, quam offensam amici, vel contemptum cavere satagit, juxta illud Apostoli: *Charitas non quærit quæ sua sunt* (I Cor. xiii, 5); et rursus: *Nemo quod suum est quærat, sed quod alterius* (I Cor. x, 24). Si ergo, non tam pro nostro damno quam pro Dei offensa, debemus cavere peccata, profecto plus ea cavenda sunt, in quibus magis offenditur. Quod si illam quoque poeticam attendamus sententiam, de morum scilicet honestate:

Oderunt peccare boni virtutis amore,
Hor., *Epist. xvi, 57.*

A tanto majori odio quælibet sunt habenda, quanto turpiora in se censentur, et ab honestate virtutis amplius recedunt, et naturaliter quoslibet magis offendunt.

Denique, ut singula sibi conferendo diligentius peccata dijudicemus, comparemus venialia criminalibus, utpote superfluum comestionem perjurio et adulterio; et quæramus, in transgressionem ejus magis peccatur, vel amplius Deus contemnatur atque offendatur. Nescio, fortassis respondebis, cum nonnulli philosophorum omnia peccata paria censuerunt. At si hanc philosophiam, imo manifestam stultitiam sequi velis, æque bonum a criminalibus et venialibus abstinere peccatis, quia æque malum est hæc et illa committere: cur ergo abstinere a venialibus præferre quis audeat abstinentiæ criminalium? Quod si quis forte requirat unde conjicere possimus, Deo magis displicere transgressionem adulterii, quam superfluitatem cibi, lex divina, ut arbitror, docere nos potest, quæ ad illud puniendum nullam pœnæ satisfactionem instituit; hæc vero non qualibet pœna, sed summæ mortis afflictione damnavi decrevit. Quo enim charitas proximi, quam Apostolus *plenitudinem legis* dicit, amplius læditur, magis contra eam agitur, et amplius peccatur.

Quod si ad hunc modum singulis venialibus pariter et criminalibus peccatis invicem collatis, simul etiam tam ista omnia, quam illa conferre velimus, ut omnino scilicet satisfacere valeamus, nequaquam refugio. Ponamus ergo ut aliquis magno studio ab omnibus venialibus caveat peccatis et nulla criminalia curet vitare, et cum illa omnia caveat, hoc præsumat: quis eum in hoc levius peccare judicabit, aut meliorem esse, si hæc præcavens, illa incurrat? Collatione itaque facta tam singulorum, ut diximus, quam omnium simul invicem peccatorum, liquere arbitror, non melius vel majoris perfectionis esse venialia peccata cavere, quam criminalia. Si quis tamen, cum illa primum vitaverit, hæc postmodum, ut oportet, vitare valuerit, in hoc quidem fateor virtutem ejus ad perfectionem pervenisse; nec tamen ideo posteriora, in quibus consummatio virtutis consistit, sunt prioribus præferenda, nec tanta retributione sunt digna. Sæpe namque in operatione alicujus ædificii minus agunt, qui perficiunt ipsum quam qui antea operati sunt, et qui extremo assere in consummatione operis posito ipsum perficiunt, ut sic domus perfecta fiat, quæ dum imperfecta fuit domus, opus non erat.

Sufficere hucusque arbitror nos ad cognitionem peccati, quantum memoriæ occurrit, laborasse, ut eo melius cavere possit, quo diligentius cognitum fuerit. Mali quippe notitia justo deesse non potest, nec cavere quis vitium nisi cognitum valet.

CAP. XVII. *De peccatorum reconciliatione.*

Et quoniam plagam animæ monstravimus, curationis remedium studeamus ostendere; unde il-

Iud Hieronymi : *O medice, si peritus es, sicut posuisti causam morbi, ita indica sanitatis!* Cum igitur peccando Deum offendimus, superest quibus eī modis reconciliari possimus. Tria itaque sunt in reconciliatione peccatoris ad Deum, pœnitentia scilicet, confessio, satisfactio.

Cap. XVIII. *Quid proprie dicatur pœnitentia?*

Pœnitentia autem proprie dicitur : *Dolor animi super ea, in quo deliquit, cum aliquem scilicet piget in aliquo excessisse* (Sup. v, 2, 3). Hæc autem pœnitentia tum ex amore Dei accidit, et fructuosa est; tum damno aliquo, quo nollemus gravari, qualis est illa damnatorum pœnitentia, de quibus scriptum est : *Videntes turbabuntur terrore horribili, et mirabuntur in subitatione insperatæ salutis, dicentes intra se, et pœnitentiam agentes, et præ angustia spiritus gementes: hi sunt quos aliquando habuimus in derisu* (Matth. xxvii, 3), etc. Legimus et pœnitentiam Judæ super hoc quod Dominum tradiderat; quod non tam pro culpa peccati quam pro vilitate sui, qui se omnium iudicio damnatum sentiebat credimus accidisse. Cum enim quis alium pecunia, vel quo modo corruptum ad perditionem traxerit, nemini villior, quam ei proditor habetur, et nemo ei minus se credit, quam is qui infidelitatem ejus amplius expertus est. Multos quippe quotidie de hac vita recessuros de flagitiis perpetratis pœnitenti videmus, et gravi compunctione ingemiscere non tam amore Dei, quam offenderunt, vel odio peccati quod commiserunt, quam timore pœnæ in quam se præcipitari verentur. Qui in eo quoque iniqui permanent, quod non tam eis iniquitas displicet culpæ, quam, quæ justa est, gravitas pœnæ; nec tantum odio habent id quod commiserunt, quia malum fuit, quam justum Dei iudicium, quod in pœna formidant, æquitatem potius quam iniquitatem odientes. Quos diu obcæcatos, atque vocatos ut a malitia sua converterentur, ita tandem in reprobum sensum divina justitia tradit, et cæcitate pereussos a facie sua prorsus abjicit, ut ne salubris pœnitentiæ notitiam habeant, nec qualiter satisfaciendum sit advertere queant.

Quam plurimos quippe quotidie cernimus morientes graviter ingemiscere, multum se accusare super usuris, rapinis, oppressionibus pauperum, vel in quibuscunque injuriis, quas commiserunt, et pro emendatione istorum sacerdotem consulere. Quibus si hoc, ut oportet, primum consilium datur, ut venditis omnibus quæ habent, restituant aliis quæ abstulerunt, juxta illud Augustini : *Si res aliena cum reddi possit, non redditur, non agitur pœnitentia, sed fingitur*; statim quam inanis eorum sit pœnitentia, responsione sua profitentur. Unde ergo, inquirunt, domus mea viveret? quid filiis meis, quid uxori relinquerem? Unde se sustentare possent? Quibus illa primum Dominica occurrit increpatio : *Stulte, hac nocte animum tuam repetunt a te, quæ autem parasti cujus erunt?* (Luc. xii, 20.) *Omiser, quicunque talis es, timor miserorum omnium*

miserime, et stultorum multissime, non provides quid tibi conserves, sed quid aliis thesaurizes? Qua presumptione Deum offendis, ad cujus horrendum iudicium raperis, ut tuos habeas propitios, quos ditas de pauperum rapinis? Quis super te non rideat, si audierit te sperare alios magis tibi propitios fore quam te ipsum? Confidis in eleemosynis tuorum, quos quia successores habere te credis, iniquitatis pariter hæredes constituis, quibus aliena per rapinam possidenda relinquis. Vitam pauperibus eripis sua illis auferendo, unde sunt sustentandi, et in eis rursum occidere Christum machinaris, juxta illud quod ipse ait : *Quod uni ex minimis meis fecistis, mihi fecistis* (Matth. xxv, 40). Quid ergo tu male pius in tuos, et crudelis in te pariter atque Deum a iudice justo exspectas, ad quem velis, nolis, iudicandus properas, qui non solum de rapinis, sed etiam de otioso verbo rationem exigit? Qui quam districtus sit in vindicta, priorum hominum statim exhibuit pœna. Semel Adam peccavit, et comparatione nostrorum, sicut beatus meminit Hieronymus, levissimum ejus peccatum fuit. Non quemquam per violentiam oppressit, nec quidquam alicui abstulit; de fructu, qui reparabilis erat, semel gustavit. In qua quidem tam levi transgressione, in posteritatem quoque totam per pœnam redundata, præmonstrare Dominus decrevit, quid de majoribus facturus sit culpis. Dives, quem ad inferos Dominus descendisse dicit, non quod aliena rapuerit, sed quia propria, quibus tanquam licitis vescebatur, indigenti Lazaro non impertivit, patenter edocet, quæ pœna feriendi sunt, qui rapiunt aliena, si sic ille damnatus est atque in inferno sepultus, qui non tribuerit bona sua. Tecum memoria tui sepulta, et cito siecatis lacrymis eorum, quos in exsequiis habuisti, juxta rhetoris Apollonii : *lacryma citius nihil arescit, tua conjux in proximo ad novas nuptias se preparavit, ut novi mariti voluptatibus deserviret, de his quas ei dimisisti rapinis, et præsentem adhuc corpore tuo lectulum calefaciet alieno, te misero in flammis gehennæ voluptates istas plexuro. Idem et a filiis tuis exspectandum est.*

Quod si quis forte interroget cur non tui recordantes eleemosynis suis tibi propitientur, multis se de causis excusare posse videntur. Quia enim, si respondeant : Cum ille sibi propitius esse noluerit, quanta stultitia fuit sibi alios sperare propitios, et animæ suæ salutem aliis committere, de qua ipse debuit plurimum providere : quem sibi propitium magis credidit quam se ipsum? Qui sibi crudelis erat, de cujus misericordia confidebat? Possunt denique et in excusationem avaritiæ suæ prætere ac dicere : scimus insuper ea, quæ ipse nobis dereliquit, non hujusmodi esse, ut de ipsis nobis sint eleemosynæ faciendæ. Ridebunt omnes, et ridere debent, qui hæc audient. Ille vero miser, qui exspoliatus pauperes ad horam flere coegit, in perpetuum ibi flebit. Sunt qui suam negligentiam hominibus non Deo volentes occultare, ad excusandas excusa-

iones in peccatis dicunt, tot eos esse quos exposi-
liaverunt, ut omnino cognoscere vel reperire ne-
queant; de quo, cum nullam sollicitudinem assu-
mant, illud Apostolicæ sententiæ iudicium incur-
runt: *Et qui ignorat ignorabitur (I Cor. xiv, 38)*.
Non inveniunt illos, quia non quærunt; inveniet
illos dextera Dei, quem contempserunt. De qua
etiam scriptum est: *Dextera tua inveniet omnes
qui te oderunt (Psal. xx, 9)*. Quam idem Pro-
pheta, qui hoc dixit, vehementer expavescens, et
locum nullum evadendi considerans alibi ait: *Quo
ibo a spiritu tuo, et quo a facie tua fugiam? Si
ascendero in cælum, tu illic es, si descendero in
infernum, ades (Psal. cxxxviii, 5)*. Et quia plerum-
que non minor [cod. si minor] est avaritia sacerdo-
tis quam populi juxta illud prophetæ: *Et erit sicut
sacerdotes, sic populus (Ose. iv, 9)*, multos morien-
tium seducet cupiditas sacerdotum vanam eis secu-
ritatem promittentium, si quæ habent, sacrificiis
obtulerint, et missas emant, quas nequaquam gratis
haberent. In quo quidem mercimonio præfixum
apud eos pretium constat esse, pro una scilicet missa
unum denarium; et pro uno annuali quadraginta. Non
consulunt morientibus ut rapinas restituant, sed ut
in sacrificio ipsas offerant; cum e contrario scri-
ptum sit: *Qui offert sacrificium de substantia pau-
peris, quasi qui victimet filium in conspectu patris
(Eccli. xxxiv, 24)*: plus enim gravat patrem occisio
filii coram se facta, quam si non videret eam; et
quasi filius immolatione occiditur, dum substantia
pauperis, in qua vita ejus consistebat, in sacrificio
ponitur. Et veritas sacrificio misericordiam præfe-
rens, *euntes, inquit, discite quid est, misericordiam
volo, et non sacrificium (Matth. ix, 13)*. Pejus autem
est rapinas retinere, quam misericordiam non im-
pendere, hoc est, pauperibus auferre sua quam non
impendere nostra, sicut et supra in damnatione divi-
tis meminimus.

CAP. XIX. De fructuosa pœnitentia.

Et quia de infructuosa diximus pœnitentia, tanto
diligentius quanto salubrius fructuosam considere-
mus. Ad quam Apostolus quemlibet invitans obsti-
natum, nec horrendum Dei iudicium attendentem,
ait: *An divitias bonitatis ejus et patientiæ, et longani-
mitatis contemnis? Ignoras quoniam benignitas Dei
ad pœnitentiam te adducit? (Rom. ii, 4)*. Quibus
videlicet verbis quæ sit pœnitentia salubris, et ex
amore Dei potius quam ex timore proveniens, ma-
nifeste declarat, ut videlicet doleamus Deum offen-
disse vel contempsisse, quia est bonus, magis quam
quia justus est. Quo enim diutius cum contemni-
mus, quia statim eum contemptum suum iudicare
non credimus, sicut e contrario principes sæculi
faciunt, qui cum offenduntur, nesciunt parcere, nec
suarum injuriarum ultionem differre, eo justius gra-
viores inferunt sui contemptus pœnam; et tanto di-
strictior est in ultionem, quanto patientior fuit in
expectatione. Quod subsequenter prædictus Apo-
stolus ostendit dicens: *Secundum duritiam autem*

*A tuam et cor impœnitens, thesaurizas tibi iram in die
iræ (ibid., 5)*; tunc quidem iræ, modo mansuetudinis,
quia tunc vindictæ, modo patientiæ. Ibi justitia
exigente tanto gravius sui contemptum ulciscetur,
quanto minus contemni debuit, et diutius toleravit.
Timemus homines offendere, et quorum offensam
timore non effugimus, verecundia vitamus. Latebras
quærimus, cum fornicamur, ne ab hominibus videamur,
nec unius hominis aspectum tunc sustinere
possumus. Scimus Deum præsentem esse, quem
nihil potest latere; videri ab ipso et tota curia cœli
in hujus actione turpitudinis non erubescimus, qui
ad unius homunculi aspectum confunderemur. Ante
iudicem terrenum præsumere aliquid maxime time-
mus, a quo nos iudicandos scimus temporali tan-
tum pœnia, non æterna. Multa nos facere vel tole-
rare carnalis affectus cogit, pauca spiritualis. Uti-
nam tanta propter Deum, cui omnia debemus,
quanta propter uxorem vel filios, vel quamcunque
meretricem facimus vel toleramus!

Qua, obsecro, pœnia hæc injuria est iudicanda ut
meretricem quoque ipsi præponamus? Conqueritur
ipse per prophetam quod nec ei amor tanquam Pa-
tri, nec timor exhibeatur tanquam Domino: *Filius,
inquit, honorat patrem, et servus dominum suum
timet; si ego Pater, ubi honor meus? Et si ego Do-
minus, ubi timor meus? (Malach. i, 6)*. Conqueritur
sibi patrem vel dominum præferri. Attende igitur,
quantum indignetur, meretricem quoque sibi ante-
ferri, et de summa suæ bonitatis patientia, unde
plus debuit amari, magis contemni. Quam quidem
bonitatem, et patientiæ longanimitatem hi qui salu-
briter pœnitent attendentes, non tam timore pœna-
rum quam ipsius amore, ad compunctionem mo-
ventur, juxta prædictam Apostoli exhortationem
ubi salubrem pœnitentiam diligenter descripsit; cum
e contrario dixit: *an divitias bonitatis ejus, hoc est
divitem et copiosam bonitatem, sive abundantem
benignitatem longanimis patientiæ, qua tam diu te
tolerat, contemnis, quia videlicet non cito punit;
ignorans, hoc est non attendens, quoniam tanta ejus
benignitas ad pœnitentiam, quantum in se est, te ad-
ducit, hoc est facit cur eam attendendo ad pœni-
tentiam deberes converti, quod tam benignum con-
tempstisti? Et hæc quidem revera fructuosa est pœ-
nitentia peccati, cum hic dolor, atque contritio
animi ex amore Dei, quem tam benignum attendi-
mus, potius quam ex timore pœnarum procedit.*

Cum hoc autem gemitu et contritione cordis,
quam veram pœnitentiam dicimus, peccatum non
permanet, hoc est contemptus Dei, sive consensus
in malum, quia charitas Dei hunc gemitum inspi-
rans, non patitur culpam. In hoc statim gemitu Deo
reconciliamur, et præcedentis peccati veniam asse-
quimur, juxta illud prophetæ: *Quacunque hora pec-
cator ingemuerit, salvus erit (Ezech. xxxiii, 14)*; hoc
est, salute animæ suæ dignus efficietur. Non ait: quo
anno, vel quo mense, sive qua hebdomada, vel qua
die, sed *qua hora*; ut sine dilatione venia dignum

ostendat; nec ei pœnam æternam deberi, in qua consistit condemnatio peccati. Etsi enim articulo necessitatis præventus non habeat locum veniendi ad confessionem, vel peragendi satisfactionem, nequaquam in hoc gemitu de hac vita recedens gehennam incurrit; quod est condonari a Deo peccatum, hoc est, eum talem fieri, quam jam non sit dignum sicut animam propter illud quod præcessit peccatum, æternaliter a Deo puniri. Non enim Deus cum peccatum pœnitentibus condonat, omnem pœnam eis ignoscit, sed solummodo æternam. Multi namque pœnitentes, qui præventi morte, satisfactionem pœnitentiæ in hac vita non egerunt, pœnis purgatorii, non damnatorii in futura reservantur. Unde suprema iudicii dies, qua repente multi fidelium puniendi sunt, quanto spatio temporis extendatur, incertum est; quamvis resurrectio *in momento, in ictu oculi fiat* (I Cor. xv, 52); ut videlicet ibi de culpis satisfaciant, quantum Deus decreverit, de quibus satisfacere distulerint, aut permissi non sunt.

CAP. XX. *Utrum quis de uno peccato sine altero pœnitere possit.*

Sunt qui quærunt, utrum quis de uno peccato pœnitere possit, et non de alio, utpote de homicidio, et non de fornicatione, quam adhuc perpetrare non desistit? Sed si fructuosam illam pœnitentiam intelligamus, quam Dei amor immittit, et quam Gregorius describens ait: *Pœnitentia est commissæ deflere, et fœnda non committere*, nequaquam pœnitentia dici potest, ad quam nos amor Dei compellit, quoties unus contemptus retinetur. Si enim amor Dei, sicut oportet, ad hoc me inducit, atque animum trahit, ut de hoc consensu doleam propter hoc tantum quia in eo Deum offendi, non video qualiter idem amor de illo contemptu eadem de causa pœnitere non cogat; hoc est, in eo proposito mentem meam statuam, ut quis excessus meus memoriæ occurrerit, de ipso similiter doleam, et ad satisfaciendum paratus sim. Ubi quocumque igitur vera est pœnitentia, ex amore scilicet Dei solo proveniens, nullus Dei contemptus remanet, maxime cum Veritas dicat: *Si quis diligit me, sermonem meum servabit, et Pater meus diligit eum, et ad eum veniemus, et mansionem apud eum faciemus* (Joan. xiv, 23). Quicumque ergo in amore Dei persistunt, salvari necesse est: quæ salvatio nequaquam contingeret uno peccato, id est uno Dei contemptu retento. Cum autem in pœnitente jam nullum Deus reperit peccatum, nullam ibi invenit damnationis causam; et ideo necesse est ut, peccato cessante, non restet damnatio, hoc est, perennis pœnæ afflictio; et hoc est peccatum, quod præcessit, a Deo condonari a pœna æterna, quam inde meruerat ei, ut diximus, a Deo provideri. Quamvis enim Deus jam non veniat in pœnitente, quod perenniter debeat punire, pœnam tamen præcedentis peccati dicitur condonare, cum per hoc, quod gemitum ei pœnitentiæ inspiraverit, eum indulgentia dignum fecit; hoc est, talem, cui nulla tunc debeatur pœna æ-

terna, et quem in hoc statu de hac vita recedentem salvari necesse est. Quod si forte et in eumdem recidat contemptum, sicut redit ad peccatum, ita etiam relabatur ad pœnæ debitum, ut rursus puniri debeat, qui prius pœnitendo non puniri meruerat.

Si quis forte dicat: Peccatum a Deo condonari, tale esse tanquam si diceretur: Deum, propter illud quod commissum est, nequaquam hominem esse damnaturum; vel hoc: Deum apud se statuisse ut eum propter hoc non damnaret: profecto et antequam pœnitens peccasset, concedendum videtur Deum condonasse illud peccatum; hoc est apud se statuisse, quod propter illud non esset eum damnaturus: nihil quippe recentem apud se Deus statuit, vel disponit, sed ab æterno quæcumque facturus est, in ejus prædestinatione consistunt et in ejus providentia præfixa sunt, tam de condonatione cujuscumque peccati, quam de cæteris quæ fiunt. Melius itaque nobis esse videtur ita intelligendum Deum condonare peccatum, quemlibet, ut diximus, per inspiratum ei pœnitentiæ gemitum dignum indulgentia efficere; hoc est, talem, cui tunc damnatio non debeatur, nec unquam ulterius, si in tali proposito perseveret. Peccatum itaque Deus condonat, cum ipse, a quo pœna fieri debuit, faciat, pœnitentiam inspirando, cur jam non debeat inferri.

CAP. XXI. *Injustum non esse, dignum præmio condonari*

Sed fortassis requiris, si is qui pœnitet, jam dignus sit vita æterna, qui damnatione dignus non est? Quod si concedamus, objicitur nobis, eum quoque, qui post pœnitentiam lapsus perit, dum pœniteret, dignum vita æterna fuisse; et Deum arguendum injuriæ esse videri, qui præmium, quo ille tunc dignus erat, ei tunc saltem non reddidit, ut sic ejus damnationem præveniret. Sicut enim si tunc moreretur, ex illo, in quo tunc erat, proposito, dignus vita æterna salvaretur: ita et si postea lapsus sit, ex eodem animo quem prius habuit, dignus salvari fuit. Sed dico quia sicut multi sæpe damnatione digni sunt, nec tamen in hac sua nequitia moriuntur, ut damnatio quam meruerant eis a Deo reddatur; nec tamen ideo Deus injustitiæ est arguendus, quia non reddidit eis pœnam quam meruerant: ita nec in præmiis reddendis, quæ perseverantibus tantum promittuntur, Veritate attestante: *Qui perseveraverit usque in finem, hic salvus erit* (Matth. x, 22). Non ergo concedere cogimur, ut quia quandoque pœna vel præmio quis dignus fuerit, ideo dignum vel justum sit, Deum illud ei conferre, cum alio modo melius utendum eo esse providerit, quia etiam malis bene utitur, et quæque pessima optime disponit. Quod si forte quis dicat, eum, qui ad horam Deum amando, vere pœnituit, sed tamen in hac pœnitentia vel amore non perseveraverit, non ideo fuisse præmio dignum vitæ: profecto cum nec tunc damnatione

lignus fulsse conceditur, nec justus, nec peccator A lummodo eos dielmas nec pœnitentiæ actus assecuturos esse.

tunc exstitisse videbitur.

CAP. XXII. De peccato irremissibili.

Cum autem, ut diximus, omne peccatum per pœnitentiam statim remissionem accipiat, quæritur, cur Veritas quoddam peccatum irremissibile dixerit, vel nunquam ipsum remissionem, hoc est, condonationem, habiturum; quale est illud peccatum blasphemiam in Spiritum sanctum, de quo eum dixisse Matthæus sic refert: *Omne peccatum et blasphemia remittetur hominibus, Spiritus autem blasphemia non remittetur (Luc. xii, 31)*; et: *Quicumque dixerit verbum contra Filium hominis, remittetur ei; qui autem dixerit contra Spiritum sanctum, non remittetur ei neque in hoc sæculo, neque in futuro? (ibid., 32; xii, 10.)* Quod quare diceret, Marcus aperuit dicens: *Quoniam dicebant: Spiritum immundum habet (Marc. iii, 30)*. Hoc autem peccatum quidam desperationem veniæ dicunt; cum quis videlicet ob magnitudinem peccatorum diffidit penitus a bonitate Dei, quæ per Spiritum sanctum intelligitur, ut nec pœnitendo, vel aliqua satisfactione veniam possit impetrare. Sed si hoc dicimus peccare vel blasphemare in Spiritum, quid dicemus peccare in Filium hominis? Quantum vero mihi videtur, peccare vel blasphemare in Filium hominis hoc loco dicitur excellentiæ humanitatis Christi derogare, tanquam eam negaremus sine peccato conceptam, vel a Deo assumptam propter visibilem carnis infirmitatem. Id quippe C nulla humana ratione comperi poterat, sed Deo tantum revelanti credi. Tale est ergo quod ait: *Omne peccatum et blasphemia remittetur hominibus; Spiritus autem blasphemia non remittetur*, tanquam si diceret: De nulla alia blasphemia diffinitum est apud Deum, quod nullis hominibus dimittatur, nisi de ista; et quicumque dixerit verbum contra Filium hominis remittetur ei, hoc est, nullus qui assumpti hominis dignitati, ut diximus, deroget, propter hoc damnabitur, si aliæ non interveniant damnationis causæ. Non enim in hoc aliquis contemptu Dei notari potest, si veritatem per errorem contradicat, nec contra conscientiam agat, maxime cum id tale sit, quod humana ratione investigari non possit, sed magis rationi videatur contrarium. Blasphemare autem in Spiritum est ita opera manifestæ gratiæ Dei calumniari, ut illa, quæ credebant per Spiritum sanctum, hoc est, divina bonitate misericorditer fieri, per diabolum tamen assererent agi, tanquam si dicerent illum, quem Spiritum Dei credebant, esse spiritum nequam, et sic Deum esse diabolum.

Quicumque igitur sic in Christum peccaverunt, dicendo scilicet contra conscientiam eum in Beelzebub principe dæmoniorum ejicere dæmonia, ita prorsus a regno Dei sunt proscripti, et ab ejus gratia penitus exclusi, ut nullus illorum deinceps per pœnitentiam mereretur indulgentiam. Nec quidem regamus eos salvari posse si pœniterent, sed so-

CAP. XXIII. Utrum pœnitentes gemitum sui doloris hinc secum deferant?

Quærit fortassis aliquis, utrum hi, qui de hac vita pœnitentes recedunt in hoc gemitu cordis et contritione doloris, ubi verum Deo sacrificium offertur juxta illud: *Sacrificium Deo spiritus contribulatus (Psal. l)*, utrum, inquam, tales de hac hinc migrantes hunc gemitum et dolorem secum deferant; ut in vita quoque illa cœlesti hæc se commisisse doleant, quo, ut scriptum est, *ausugit dolor et gemitus (Isa. xxxv, 10)*, atque tristitia. Sed profecto sicut Deo vel angelis peccata nostra sine aliqua pœna doloris displicent, eo videlicet quod illa non approbant, quæ mala considerant; ita et tunc nobis illa displicebunt, in quibus deliquimus. Sed utrum nos illa fecisse velimus, quæ bene ordinata esse a Deo scimus, et nobis quoque in bonum cooperata, juxta illud Apostoli: *Scimus quoniam diligentibus Deum omnia cooperantur in bonum (Rom. viii, 28)*, alia est quæstio, quam pro viribus nostris tertio Theologiæ nostro libro absolvimus.

CAP. XXIV. De confessione.

Nunc de confessione peccatorum nobis agere incumbit. Ad hanc nos apostolus Jacobus adhortans ait: *Confitemini alterutrum peccata vestra, et orate pro invicem ut salvemini; multum enim valet deprecatio justi assidua (Jac. v, 16)*. Sunt qui soli Deo confitendum arbitrantur, quod nonnulli Græcis imponunt. Sed quid apud Deum confessio valeat, qui omnia novit; aut quam indulgentiam lingua nobis impetret, non video, licet Propheta dicat: *Delictum meum cognitum tibi feci, et injustitiam meam non abscondi? (Psal. xxxi, 5)*. Multis de causis fideles invicem peccata confitentur juxta illud Apostoli, quod præmissum est; tum videlicet propter suppositam causam, ut orationibus eorum magis adjuvemur, quibus confitemur; tum etiam quia in humilitate confessionis magna pars agitur satisfactionis, et in relaxatione pœnitentiæ majorem assequimur indulgentiam: sicut de David scriptum est; qui cum accusatus a Nathan propheta responderit: *peccavi (II Reg. xii, 13)*; statim ab eodem propheta responsum audivit: *Dominus quoque transtulit peccatum tuum (ibid.)*: quo enim major erat regis sublimitas, acceptior Deo fuit confidens humilitas. Denique sacerdotes quibus animæ confitentium sunt commissæ, satisfactiones pœnitentiæ illis habent injungere; ut qui male arbitrio suo et superbe usi sunt Deum contemnendo, alienæ potestatis arbitrio corrigantur; et tanto securius id agant, quanto melius prælatis suis obediendo non tam suam, quam illorum voluntatem sequuntur. Qui si fortassis non recte præceperint, cum ille ad obediendum paratus sit, illis magis quam istis impudendum est. *Non ignoramus*, inquit Apostolus, *astutias Satanæ (II Cor. ii, 11)*. Nec ejus nequitia hoc loco prætereunda est qua nos ad peccatum in-

p lliit, et a confessione retrahit. Ad peccatum quippe nos incitans timore pariter ac verecundia nos exiit, ut nihil jam restet, quod nos a peccato revocet. Multa namque timore pœnæ committere non audemus; multa pro detrimento nostræ famæ aggredi erubescimus, etsi hoc impune possemus. His ergo duobus quasi retinaculis male quilibet expeditus præceps ad quodvis perpetrandum peccatum efficitur. Quo quidem pacto eadem, quæ prius ei abstulit ut peccatum perficeret, postmodum reddit ut a confessione revocet. Tunc confiteri timet vel erubescit, quod, cum oportuerit primum, non timuit nec erubuit. Timet ne forte per confessionem cognitus puniatur ab hominibus, qui puniri non timuit, a Deo: erubescit ab hominibus sciri, quod nolit erubuit coram Deo committi. Sed qui plagæ quærit medicamentum, quantumcunque ipsa sordeat, quantumcunque oleat, medico revelanda est ut competens adhibeatur curatio. Medici vero locum sacerdos tenet, a quo, ut diximus, instituenda est satisfactio.

CAP. XXV. *Quod nonnunquam confessio dimitti potest.*

Sciendum tamen nonnunquam salubri dispensatione confessionem vitari posse, sicut de Petro credimus, cujus lacrymas denegatione sua novimus, satisfactionem vero aliam, vel confessionem non legimus. Unde et Ambrosius super Lucam de hac ipsa Petri negatione ac fletu ejus: *Non invenio, inquit, quid dixerit, invenio quod flevit, lacrymas ejus lego, satisfactionem non lego. Levant lacrymæ delictum quod voce pudor est confiteri, et veniæ fletus consulunt, et verecundiæ; lacrymæ sine horrore culpam loquantur, sine offensione verecundiæ confitentur; lacrymæ veniam non postulant, sed merentur.* Invenio cur tacuerit Petrus, ne scilicet tam cito veniæ petitio plus offenderet. Quæ vero ista sit verecundia vel reverentia confessionis ut flendo magis quam confitendo Petrus satisfecerit, videndum est. Si enim propter hoc unum confiteri verecundabatur, ne, cognito peccato suo vilior, haberetur, profecto superbus erat, et honoris sui gloriæ magis quam animæ suæ salutem consulens. Sin autem verecundia non tam sua, quam Ecclesiæ retinebatur, non est hoc improbandum. Providebat se fortassis super Dominicam plebem a Domino constituendum esse principem, et verebatur ne si hoc trina ejus negatio per confessionem ejus cito in publicum prodiret, super hoc Ecclesia graviter scandalizaretur; et erubescencia vehementi confunderetur, quod tam facilem ad negandum, et tam pusillanimum Dominus ei præfecisset. Si ergo tam pro honore sibi conservando, quam pro hac animi erubescencia Ecclesiæ confiteri distulit, provide hoc, non superbe fecit. Timor quoque in causa rationabilis fuit de damno Ecclesiæ magis, quam de propriæ detrimento famæ. Sciebat quippe sibi specialiter a Domino Ecclesiam esse commissam cum ei diceret: *Et tu aliquando conversus confirma fratres tuos* (Luc xxii,

A 32). Si ergo eo propria confessione convicto ad aures Ecclesiæ præveniret hic ejus tam abhorrendus lapsus, quis non leviter diceret: *nolumus hunc regnare super nos* (Luc. xix, 14); et non facile Dominicum improbare consilium, quod ad confirmandos fratres eum elegit, qui primus defecit? Hac quoque providentia multi confessionem differre, vel omnino dimittere possent sine peccato; si videlicet plus illam nocere quam prodesse crederent, quia nullam Dei offensam ex culpa incurrimus, in quo eum nequaquam contemnimus. Distulit Petrus confiteri peccatum, cum adhuc tenera in fide, atque infirma esset Ecclesia, donec virtus Petri prædicatione ipsius vel miraculis esset probata. Postea vero cum de hoc jam constaret, ipsemet Petrus sine ullo Ecclesiæ scandalo contra desperationem lapsorum confiteri hoc potuit, ut scriptum etiam relinquere-tur ab evangelistis.

Sunt fortassis, quibus videatur Petrum, qui cæteris omnibus præerat, nec superiorem habebat, cui anima ejus esset commissa, nequaquam haberet necessarium homini confiteri peccatum, tanquam ab illo instituenda esset ei satisfactio, ac si præcepto ejus quasi superioris obediret. Sed si non pro satisfactione injungenda confiteri alicui debuerit, propter orationis suffragium non incongrue fieri potuit; de quo quidem cum diceretur: *Confitemini alterutrum peccata vestra*, subjunctum est; *et orate pro invicem ut salvemini* (Jac. v, 16). Nihil etiam impedit ne prælati eligant subjectos ad confessionem faciendam, vel ad satisfactionem suscipiendam, ut quod agitur, tanto Deo fiat acceptius, quanto ab illo geritur humilium. Quis etiam vetet quemlibet in talibus personam religiosiorem, vel magis discretam eligere, cujus arbitrio satisfactionem suam committat, et orationibus ejus plurimum adjuvetur? Unde et cum præmissum: *et orate pro invicem ut salvemini*, statim adjunctum est: *multum enim valet deprecatio justi assidua*. Sicut enim multi sunt imperiti medici, quibus infirmos committi periculosum est aut inutile: ita et in prælatis Ecclesiæ multi reperiuntur, nec religiosi, nec discreti, atque insuper ad detegendum confitentium peccata leves, ut confiteri eis non solum inutile, verum etiam perniciosum videatur. Tales quippe nec orare intendunt, nec in orationibus suis exaudiri merentur; et cum instituta canonum ignorent, nec in statuendis satisfactionibus moderari sciunt, frequenter in talibus vanam securitatem promittunt, et spe cassa ipsos confitentes decipiunt, juxta illud Veritatis: *Cæci sunt duces cæcorum*; et rursus: *Si cæcus cæco ducatum præstet, ambo in foveam cadunt* (Matth. xv, 14). Qui cum etiam ut diximus, leviter confessiones quas suscipiunt, revelant, pœnitentes ad indignationem commovent, et qui curare peccata debuerant, novas peccatorum plagas inferunt, et a confessione audientes deterrent.

Nonnunquam etiam peccata vel ex ira, vel ex le: itate revelando graviter Ecclesiam scandalizant,

et eos, qui contessi sunt, in pericula magna constituunt. Unde qui pro his incommoditatibus prælatos suos vitare decreverunt, et alios in talibus eligere, quos ad ista commodiores credant, nequaquam sunt improbandi, sed potius comprobandi quod ad solertiores medicum declinant; in quo tamen faciendo, si assensum prælatorum impetrare possunt, ut ab eis ad alios dirigantur, tanto id convenientius agunt, quanto humiliter per obedientiam hoc faciunt. Sin autem prælati superbi hoc eis interdiciunt tanquam se viliores æstimando, si meliores medici requirantur, ægrotus tamen de salute sua sollicitus, quod melius credit medicamentum, majori sollicitudine requirat, et meliori consilio cedat plurimum. Nemo enim ducem sibi ab aliquo commissum, si eum cæcum deprehenderit, in foveam sequi debet; et melius est eligere eum videntem, ut quo tendit, perveniat, quam male sibi traditum male sequi ad præcipitium. Quippe qui ei talem ducem tradidit tanquam viam ostensurum, aut scienter hoc fecit per malitiam, aut innocenter per ignorantiam? Si per malitiam, cavendum fuit, ne malitia ejus impletur; si per ignorantiam, nequaquam contra ejus voluntatem agitur, si illum non sequimur ad periculum, quem ipse dederat nobis ad ducatum. Utile tamen est, ut eos primum consulamus, quibus animas nostras committi scimus, et eorum consilio audito salubrius, si quod speramus, medicamentum non deserere; maxime cum eos legem ignorare credamus, et non solum quid agant, (non) curent, sed quid doleant ignorent; deteriores habentibus his, de quibus Veritas ait: *Super cathedram Moysi sederunt Scribæ et Pharisæi: quæcunque ergo dixerint vobis, servate et facite; secundum autem opera eorum nolite facere* (Matth. xxiii, 2). Tanquam si diceret: magisterium legis tales obtinent, quorum opera cum sint mala, et ob hoc respicienda, verba tamen Dei, quæ de cathedra Moysi, hoc est de magisterio legis, proferunt, suscipienda sunt, ut simul quæ ipsorum sunt opera rejiciamus, et quæ Dei sunt verba, retineamus.

Non est ergo talium doctrina contemnenda qui bene prædicant, licet male vivant, et qui erudiant verbo, licet non ædificent exemplo; et viam ostendunt quam sequi nolunt, non tam de cæcitate ignorantia, quam de culpa negligentia judicando. Qui vero nec viam subjectis ostendere valent, qui ducatu eorum committere se debent, et ab eis requirere documentum, qui docere nesciunt. Nec tamen desperandum est subjectis a misericordia Dei, cum ad satisfactionem omnino parati prælatorum suorum, quamvis cæcorum, arbitrio se tradunt, et quod illi per errorem minus instituunt, isti per obedientiam diligenter eos sequuntur. Non enim error prælatorum subjectos damnat, nec illorum vitium istos accusat; nec jam in subjectis culpa remanet qua moriantur, quos jam antea pœ-

nitentia Deo, ut diximus, reconciliaverat, prius scilicet quam ad confessionem venirent vel satisfactionis institutionem susciperent. Si quid tamen de pœna satisfactionis minus est institutum quam oporteat, Deus, qui nullum peccatum impunitum dimittit, et singula quantum debet punit, pro quantitate peccati satisfactionis æquitatem servabit; ipsos videlicet pœnitentes non æternis suppliciis reservandos, sed in hac vita, vel in futura pœnis purgatoriis affligendo. Si nos, inquam, in nostra satisfactione negligentes fuerimus. Unde Apostolus: *Si nos, inquit, dijudicaremus, non utique dijudicemur* (I Cor. xi, 31); quod est dicere: Si nos ipsi nostra puniremus, vel corrigeremus peccata, nequaquam ab ipso gravius essent punienda. Magna profecto misericordia Dei, cum nos nostro iudicio dimittit, ne ipse puniat graviori. Has autem pœnas vitæ presentis, quibus de peccatis satisfacimus, jejunando, vel orando, vigilando, vel quibuscunque modis carnem macerando, vel quæ nobis subtrahimus, egenis impendendo, satisfactionem vocamus; quas alio nomine in Evangelio *fructus pœnitentiæ* novimus appellari, ubi videlicet ait: *Facite fructus dignos pœnitentiæ* (Matth. iii, 8); ac si aperte diceretur: digna satisfactione quod deliquistis, emendando ita hic reconciliamini Deo, ut deinceps quod ipse puniat nequaquam inveniat; et graviores pœnas mitioribus prævenite. Ut enim beatus asserit Augustinus: *Pœnæ vitæ futuræ, etsi purgatoriæ sint, graviore sunt istis omnibus vitæ presentis*. Magna itaque cautela est eis adhibenda, et magna opera danda, ut secundum instituta sanctorum Patrum talis hæc satisfactio suscipiatur, ut nihil ibi purgandum restet. Cum ergo indiscreti fuerint sacerdotes, qui hæc instituta canonum ignorant, ut minus de satisfactione quam oportet, injungant, magnum hinc incommodum pœnitentes incurrunt, cum male de ipsis confisi gravioribus pœnis postmodum plectentur, unde hic per leviores satisfacere potuerunt.

Sunt nonnulli sacerdotum non tam per errorem, quam cupiditatem subjectos decipientes, ut pro nummorum oblatione satisfactionis injunctæ pœnas condonent vel relaxent; non tam attendentes quid velit Dominus, quam quid valeat nummus, de quibus ipse Dominus per prophetam conquerens ait: *Sacerdotes mei non dixerunt: Ubi est Dominus?* (Jer. ii 6.) Tanquam si diceret: Sed ubi est nummus? Nec solum sacerdotes, verum etiam ipsos principes sacerdotum, hoc est episcopos ita impudenter in hanc cupiditatem exardescere novimus; ut cum in dedicationibus ecclesiarum, vel in consecrationibus altarium, vel benedictionibus cœmeteriorum, vel in aliquibus solemnitatibus populares habent conventus, unde copiosam oblationem expectant, in relaxandis pœnitentiis prodigi sunt; modo tertiam, modo quartam pœnitentiæ partem omnibus communiter indulgentes sub quam scilicet specie charitatis; sed in

veritate summæ cupiditatis. Qui de sua se ja-
tantes potestate, quam, ut aiunt, in Petro, vel apo-
stolis susceperunt, cum eis a Domino diceretur :
*Quorum remisistis peccata, remittentur eis ; vel,
quæcunque solveritis super terram, erunt soluta et
in cælis (Joan. xx, 23)*, tunc maxime quod suum est
agere gloriantur, cum hanc benignitatem subje-
ctis impendunt. Atque utinam id saltem pro ip-
sis, non pro nummis facerent, ut qualiscunque
benignitas potius quam cupiditas videretur. Sed
perfecto si hoc in laude benignitatis habendum
est, quod tertiam vel quartam pœnitentiæ partem
relaxant, multo amplius eorum pietas prædicanda
erit, si dimidiam vel totam ex integro pœniten-
tiam dimitterent, sicut licere sibi prostentur, et
[a] Domino concessum esse, et quasi in manibus
eorum cælos esse positos secundum remissionis
vel absolutionis peccatorum supra posita testimo-
nia. Magnæ denique impietatis e contrario argu-
endi videntur, cur non omnes subjectos ab omni-
bus absolvant peccatis, ut videlicet neminem il-
lorum damnari permittant ; si ita, inquam, in eor-
um potestate constitutum est, quæ voluerint pec-
cata dimittere vel retinere, vel cælos his, quibus
decreverint aperire vel claudere ; quod utique
beatissimi prædicandi essent, si hoc sibi, cum vel-
lent, aperire possent. Quod quidem si non pos-
sunt, vel nesciunt, certe illud poeticum, in quan-
tum arbitrator, incurritur

Nec prosunt domino, quæ prosunt omnibus, artes. C

Appetat quislibet, non ego, potestatem illam,
qua potius aliis quam sibi proficere possit, tanquam
in potestate sua habeat alienas animas salvare magis
quam propriam ; cum e contrario quislibet discretus
sentiat.

CAP. XXVI. *Utrum generaliter ad omnes pertineat
pælatos solvere et ligare ?*

Cum ergo quaeritur, quæ sit illa potestas, vel cla-
ves regni cælorum, quas apostolis Dominus tradi-
dit, ac similiter eorum vicariis, scilicet episcopis,
concessisse legitur, non parva quæstio videtur. Cum
enim multi sint episcopi nec religionem, nec discre-
tionem habentes, quamvis episcopalem habeant po-
testatem ; quomodo eis æque ut apostolis convenire
dicemus : *Quorum remisistis peccata, remittentur
eis, et quorum retinueritis, retenta sunt ?* Nunquid
si indiscrete vel supra modum velit episcopus pœ-
nam peccati augere vel relaxare, hoc in ejus est po-
testate ; ut videlicet secundum ejus arbitrium pœnas
Deus disponat, ut quod minus puniendum est, ipse
magis puniat, e converso, cum æquitatem rei magis
quam hominum voluntatem Deus attendere de-
beat ? Nunquid si episcopus per iram, vel odium
quod habeat in aliquem, tantumdem eum pœnitere
decreverit de levioribus peccatis, quantum de gra-
vioribus ; vel pœnam ejus in perpetuum extendere,
vel nunquam ei relaxare statuerit, quantumcunque

A ille pœniteat, nunquid hanc ejus sententiam Domi-
nus confirmabit ? Quod itaque Dominus apostolis
ait : *Quorum remisistis peccata, remittuntur eis, etc.*,
ad personas (83) eorum, non generaliter ad omnes
episcopos referendum videtur, sicut et quod eis
alibi ait : *Vos estis lux mundi ; et vos estis sal terræ
(Math. v, 18)*, vel pleraque alia de personis eorum
specialiter accipienda. Non enim hanc discretionem
vel sanctitatem, quam apostolis Dominus dedit,
successoribus eorum æqualiter concessit ; nec om-
nibus æque dixit : *Beati oculi qui vident quæ vos
videtis (Luc. x, 23)* ; et rursum : *Vos autem dixi ami-
cos, quia omnia quæcunque audivi a Patre meo, nota
feci vobis (Joan. xv, 15)* ; et iterum : *Cum autem ve-
nerit ille Spiritus veritatis, docebit vos omnem veri-
tatem (Joan. xvi, 13)*.

Quod si forte quis de Juda objiciat, qui etiam
cum hæc dicerentur unus ex apostolis erat, sciat
Dominum non ignorasse, ad quos, id quod dicebat,
deberet intendere ; sicut et cum ait : *Pater, ignosce
his, quia nesciunt, quid faciunt (Luc. xxiii, 34)* ;
non de omnibus persecutoribus eum hæc ejus oratio
accipienda censetur. Cum enim dicitur, *His, vel
Vos*, quæ demonstrativa pronomina sunt, pro in-
tentione loquentis sermo dirigitur, vel ad omnes
pariter qui adsunt, vel ad aliquos ex illis, quos de-
creverit, sicut et hæc quæ prædicta sunt, non ad
omnes generaliter apostolos, sed ad solos electores
ferenda sunt. Sic et fortassis sentiendum videtur de
illo, quod ait : *Quæcunque ligaveris super terram,
erunt ligata et in cælis (Math. xvi, 19)* ; in quo con-
similis esse putatur sententia, quod diligenter beatus
attendens Hieronymus cum ad hæc verba in Matthæo
exponenda venisset, ubi Dominus Petro ait : *Quod-
cunque ligaveris super terram, istum, inquit, locum
episcopi et presbyteri non intelligentes aliquid sibi
de Pharisæorum assumunt supercilio ; ut vel dam-
nent innocentes, vel solvere se noxios arbitrentur ;
cum apud Deum non sententia sacerdotum, sed reorum
vita quaeratur. Legimus in Levitico de leprosis, ubi
jubentur ut ostendant se sacerdotibus ; et si lepram
habuerint, tunc a sacerdote immundi fiunt ; non quod
sacerdotes mundos faciant, vel immunos, sed quod
habeant notitiam de leprosis et non leprosis, et possint
discernere, quis immundus vel mundus sit. Quomodo
ergo ibi leprosum sacerdos immundum facit : sic et
hic alligat vel solvit episcopus vel presbyter non eos,
qui fontes sunt vel innocui, sed pro officio suo cum
peccatorum audierit varietates, scit qui ligandus, vel
qui solvendus sit. Ex his, ni fallor, verbis Hieronymi
liquidum est illud, quod Petro vel cæteris similiter
apostolis dictum est de ligandis vel solvendis pec-
catorum vinculis, magis de personis eorum, quam
generaliter de omnibus episcopis accipiendum esse ;
nisi forte juxta hoc quod ipse ait Hieronymus, hanc
ligationem vel absolutionem intelligamus prædictum
judicium omnibus generaliter concessum ; ut vide-*

(83) Erro: Abæarill.

licet qui ligandi vel absolvendi sint a Deo, ipsi habeant judicare, et inter mundum et immundum discernere. Hinc et illud Origenis super eundem locum in Mathæo electos episcopos, qui hanc gratiam meruerint, quæ Petro concessa est, a cæteris ita distinguentis: *Quæcunque ligaveris super terram, quoniam, inquit, qui episcopatus vindicant locum, utuntur hoc textu quemadmodum Petrus, et claves regni cælorum acceptas a Christo docent, qui ab eis ligati fuerint, in cælo ligatos esse, et qui ab eis soluti fuerint, id est remissionem acceperint, esse et in cælo solutos: dicendum est quia bene dicunt, si opera habent illa, propter quæ dictum est illud Petro: Tu es Petrus; et tales sunt, ut super eos ædificetur Ecclesia Christi, si portæ inferorum non prævalent eis. Alioquin ridiculum est, ut dicamus eum qui vinculis peccatorum suorum ligatus est, et trahit peccata sua sicut funem longum, et tanquam iuge lorum vitulæ iniquitates suas, propter hoc solum quoniam dicitur episcopus, habere hujusmodi potestatem, ut soluti ab eo super terram, sint soluti in cælo; aut ligati in terris, sint ligati in cælo. Sit ergo episcopus irreprehensibilis, qui alterum ligat aut solvit, dignus ligare vel solvere in cælo, sit unius uxoris vir, sobrius, castus, ornatus, hospitalis, docibilis, non vinolentus, non percussor; sed modestus, non litigiosus, non concupitor pecuniarum, bene præsidens domui suæ, filios habens subditos cum omni castitate. Si talis fuerit, non injuste ligabit super terram, et neque sine iudicio solvet: propterea quæcunque solverit qui ejusmodi est, soluta erunt et in cælo; et quæcunque ligaverit super terram, ligata erunt et in cælo: si enim fuerit quis, ut ita dicam, Petrus, et non habuerit, quæ in hoc loco dicuntur quasi ad Petrum, et putaverit se posse ligare ut sint ligata in cælo; et solvere ut sint soluta in cælo, ipse se fallit non intelligens voluntatem Scripturæ, et inflatus incidit in iudicium diaboli.*

Patenter itaque Origenes ostendit, sicut et manifesta ratio habet, quod in his quæ diximus, Petro concessum est, nequaquam omnibus episcopis a Domino collatum esse; sed his solis, qui Petrum non ex sublimitate cathedræ, sed meritorum imitantur dignitate. Non enim suam voluntatem sequentes, et a voluntate Dei se avertentes contra divinæ rectitudinis justitiam quidquam possunt; nec cum inique aliquid agunt, ad iniquitatem Deum inclinare possunt, ut eum quasi similem sui efficiant. Quales quidem ipse vehementer arguens, et graviter eis comminans ait: *Existimasti inique quod ero tui similis, arguam te, et statuam contra faciem tuam: intelligite hæc qui obliviscimini Deum, etc. (Psal. XLIX, 24).* Quis enim magis Deum oblivisci, et in reprobam sensum dari dicendus est, quam qui hanc sibi arrogat potestatem, ut in subjectis pro arbitrio suo ligandis atque solvendis divinam sibi subjacere sententiam dicat; ut quod etiam injuste præsumpsit, summam Dei justitiam pervertere queat: quasi reos, vel innocentes facere pos-

sit quos voluerit. Quod ne unquam præsumant, magnus ille doctor Ecclesiæ Augustinus, et inter ipsos episcopos præclarus occurrit sexto decimo sermone de verbis Domini dicens: *Cæpisti habere fratrem tuum tanquam publicanum; ligas eum in terra; sed ut juste alliges vide: nam injusta vincula dirumpit justitia.* Beatus quoque Gregorius patenter asserit, et dominicis vincit exemplis, nihil ecclesiasticam potestatem in ligando vel solvendo posse, si deviet ab æquitate justitiæ, et non divino concordet iudicio. Unde illud est quod ait in Evangeliorum homilia vicesima quinta: *Plerumque contingit, ut locum iudicis teneat, cujus ad locum vita minime concordat; ac sæpe agitur, ut vel damnet immeritos, vel alios ipse ligatus solvat.* Sæpe in solvendis vel ligandis subditis suæ voluntatis motus, non autem causarum merita sequitur; unde fit ut ipsa ligandi et solvendi potestate se privet, qui hanc pro suis voluntatibus, et non pro subditorum moribus exercet. Sæpe fit ut erga quemlibet proximum odio vel gratia moveatur pastor. Iudicare autem digne de subditis nequeunt, qui in subditorum causis sua vel alia vel gratiam sequuntur: unde per prophetam: *Mortificabant animas quæ non moriuntur, et vivificabant animas quæ non vivunt. Non morientem quippe mortificat, qui justum damnat; et non victurum vivificare nititur, qui reum a supplicio absolvere conatur: causæ ergo pensandæ sunt, ac tunc ligandi atque solvendi potestas exercenda est; videndum quæ culpa, aut quæ sit pænitentia secuta post culpam: ut suos Omnipotens per compunctionis gratiam visitat, illos pastoris sententiæ absolbat. Tunc enim vera est absolutio præsentis, cum tantum sequitur arbitrium iudicis. Quod bene quadragesimi mortui resuscitatio illa significat; quæ videlicet demonstrat, quia prius Dominus mortuum vocavit, et vivificat dicens: Lazare, veni foras; et postmodum is, qui vivus egressus fuerat a discipulis est solutus. Item: Ecce illum discipuli jam solvunt, quem Magister suscitaverat mortuum; si enim mortuum Lazarum discipuli solverent, factorem magis ostenderent quam virtutem. Ex qua consideratione nobis intuendum est, quod illos debemus per pastorem auctoritatem solvere, quos auctorem nostrum cognoscimus per resuscitationis gratiam vivificare: quæ nimirum vivificatio ante operationem rectitudinis in ipsa jam cognovimus confessione peccatorum: unde et ipsi mortuo nequaquam dicitur: *Revivisce, sed, Veni foras; ac si aperte cuilibet mortuo in culpa diceretur: Foras jam per confessionem egredere, qui apud te interius per negligentiam lates. Veniat itaque foras, id est, culpam confiteatur peccator; venientem vero foras solvant discipuli, ut pastores Ecclesiæ ei pænam relaxent, qui non erubuit confiteri quod fecit. Item: Sed utrum juste alliget pastor, pastoris tamen sententiæ foras timenda est, ne is, qui subest, et cum injuste forsitan ligatur, ipsam obligationis sententiam ex alia culpa mereatur. Item: Qui sub manu pastoris est, timeat ligari vel juste vel injuste; nec pastoris sui iudicium temere re-**

prehendat, ne, etsi injuste ligatus est, ex ipsa tumidæ reprehensionis superbia culpa, quæ non erat, fiat.

Ex his Gregorii dictis et divina auctoritatis exemplis liquidum est nihil episcoporum sententiam valere, si ab æquitate discrepat divina, juxta illud propheticum mortificare vel vivificare volentes quos non possunt. Qui episcoporum quoque sententia

ab ipsorum communione privantur, cum subjectos injuste a communione sua privare præsumserint. Unde Africanum concilium ccx : *Ut non temere quemquam communione privet episcopus; et quandiu excommunicato suus non communicaret episcopus, eidem episcopo ab aliis non communicetur episcopis; ut magis episcopus caveat, ne dicat in quemquam, quod aliis documentis convincere non potest.*

HELOISSÆ

PARACLITENSIS DIACONISSÆ

PROBLEMATÀ

CUM PETRI ABÆLARDI SOLUTIONIBUS.

EPISTOLA HELOISSÆ AD PETRUM ABÆLARDUM.

Beatus Hieronymus sanctæ Marcellæ studium, quo tota fervebat circa quæstiones sacrarum litterarum maxime commendans ac vehementer approbans, quantis eam super hoc præconiis laudum extulerit, vestra melius prudentia quam mea simplicitas novit. De qua, cum in Epistolam Pauli ad Galatas Commentarios scriberet, ita in primo meminit libro (84) : « Scio quidem ardorem ejus, scio fidem, quam flammam habeat in pectore, superare sexum, oblivisci homines, et divinorum voluminum tympano concrepare, Rubrum hoc sæculi pelagus transfretare. Certe cum Romæ essem, nunquam tam festina me vidit, ut de Scripturis aliquid interrogaret. Neque vero, more Pythagorico, quidquid responderem rectum putabat, nec sine ratione præjudicata apud eam valebat auctoritas; sed examinabat omnia, et sagaci mente universa pensabat, ut me sentirem non tam discipulam habere quam judicem. » Ex quo utique studio intantum eam profecisse noverat, ut ipsam cæteris eodem studio discendi ferventibus magistram præponeret. Unde et ad Principiam virginem scribens, inter cætera sic meminit documenta (85) : « Habes ibi in studio Scripturarum et in sanctimonia mentis et corporis Marcellam et Asellam; quarum altera te per prava virentia et varios divinorum voluminum flores ducat ad eum, qui dicit in Cantico : *Ego flos campi, et lilium convallium* (Cant. II, 1). Altera ipsa flos Domini tecum mereatur audire : *Ut lilium in medio spinarum, sic proxima mea in medio filiarum* (ibid., 2). »

Quorsum autem ista, dilecte pueris, sed dilectissime nobis? Non sunt hæc documenta, sed monita, ut ex his quid debeas recorderis, et debitum solvere (84) Patol. tom. XXVI, col. 307.

non pigriteris. Ancillas Christi, ac spiritales filias tuas in oratorio proprio congregasti, ac divino mancipasti obsequio; divinis nos intendere verbis, ac sacris lectionibus operam dare, plurimum semper exhortari consuevisti. Quibus sæpius intantum Scripturæ sacræ doctrinam commendasti, ut eam animæ speculum dicens, quo decor ejus vel deformitas cognoscatur, nullam Christi sponsam hoc carere speculo permittebas, si ei cui se devoverit placere studuerit. Addebas insuper ad exhortationem nostram ipsam Scripturæ lectionem non intellectam esse quasi speculum oculis non videntis appositum. Quibus quidem monitis tam ego quam sorores nostræ plurimum incitata; tuam in hoc quoque quoad possumus implentes obedientiam, dum huic operam studio damus, eo videlicet amore litterarum correptæ, de quo prædictus doctor quodam loco meminit : « Ama scientiam Scripturarum, et carnis vitia non amabis, » multis quæstionibus perturbatæ, pigriores efficiamur in lectione, et quod in sacris verbis magis ignoramus, minus diligere cogimur, dum infructuosum laborem sentimus, cui operam damus. Proinde quæstiunculas quasdam discipulæ doctori, filix Patri destinantes, supplicando rogamus, rogando supplicamus, quatenus his solvendis intendere non dedigneris, cujus hortatu, imo et jussu hoc præcipue studium aggressæ sumus. In quibus profecto quæstionibus, nequaquam ordinem Scripturæ tenentes, prout quotidie nobis occurrunt, eas ponimus et solvendas dirigimus.

PROBLEMA HELOISSÆ I.

Quid est quod Dominus in Evangelio Joannis de Spiritu quem missurus erat promittit, dicens : *Et* (85) Patol. tom. XXXI, col. 624.